

Kia Häkli

Taidetoiminta nuoren subjektiuden tukena

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

2.11.2016

Tekijä(t) Otsikko	Kia Häkli Taidetoiminta nuoren subjektiuden tukena
Sivumäärä Aika	35 sivua Syksy 2016
Tutkinto	Sosionomi
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	Lehtori Kirsi Lautala Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Opinnäytetyön tavoitteena on nuorten subjektiuden tukeminen taidetoiminnan avulla. Tämän monimuotoisen opinnäytetyön puitteissa toteutettiin taidetoimintaa lapsille ja nuorille suunnatussa yhteisökeskuksessa Albaniassa. Yhteistyötahona opinnäytetyöprosessissa toimi kansainvälisen hyväntekeväisyysjärjestön Caritaksen rahoittama lasten ja nuorten yhteisökeskus. Albanian pääkaupungissa Tiranassa sijaitseva keskus järjestää toimintaa lähialueella asuville romani- ja egyptiläisvähemmistöihin kuuluville lapsille ja nuorille.</p> <p>Lapset voivat tehdä keskuksessa koulutehtäviään sekä osallistua henkilökunnan järjestämiin aktiviteetteihin kuten askarteluun, kuvataidetoimintaan, peleihin ja leikkeihin. Keskus on lapsille turvallinen ajanviettopaikka, jossa he voivat tavata vertaisiaan. Keskuksessa kävijät on jaettu iän mukaan aamu- ja iltapäiväryhmiin. Osana opinnäytetyötä toteutettu taidetoiminta suunnattiin nuorille, ja se koostui kuudesta toiminnallisesta ryhmäkerrasta. Toiminnan suunnittelua ja toteutusta ohjasivat sosiokulttuurisen innostamisen periaatteet sekä kuvataideterapeuttisen Therapeutic Thematic Arts Programming:n menetelmät.</p> <p>TTAP on terapeuttisen virkistystoiminnan ja luovan taideterapian periaatteita yhdistävä menetelmä, joka on kehitetty ikääntyneiden aikuisten hoidon ja kuntoutuksen kaikkiin vaiheisiin ja muotoihin. Nuorille suunnattu taidetoiminta sai vaikutteita menetelmän vaihteellisuudesta, temaattisuudesta ja sisällöistä. TTAP-menetelmää on mahdollista soveltaa eri kohderyhmille sosiaalialan työssä. Ryhmä ja toiminnalle asetetut tavoitteet tulee ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa.</p> <p>Sosiokulttuurisen innostamisen teoria soveltui hyvin albanialaisnuorten taidetoiminnan viitoittajaksi. Nuorten rohkaisu monipuoliseen osallistumiseen, ja siten kestävä tulevaisuuden luomiseen, on tärkeää. Opinnäytetyön teoriaperusta linkittyy toteutettuun taidetoimintaan, mistä muodostuu teorian ja käytännön vuoropuhelu. Ryhmäkertojen yhteydessä esitelty teoria osoittaa toiminnan yhteyksiä subjektiuden tukemiseen. Ryhmäkerroille asetetut subjektiuden teoriaan yhdistyvät osatavoitteet saavutettiin. Johtopäätöksenä voidaan esittää, että subjektiuden tukeminen onnistui taidetoiminnan avulla.</p>	
Avainsanat	subjektius, taidelähtöiset menetelmät, nuoruus

Author Title	Kia Häkli Supporting Young Person's Subjectivity with Art Activities
Number of Pages Date	35 pages Autumn 2016
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Kirsi Lautala, Senior Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis is to support a young person's subjectivity with art activities. Within this practice-based thesis an art activity series was carried out at a child community center in Tirana the capital city of Albania. The work proceeded in collaboration with a child community center funded by an international charity work organization Caritas. The center organizes activities for the young children and adolescents living in the neighborhood. The children visiting the center come from Roma and Egyptian backgrounds.</p> <p>At the center children can do their homework and take part in activities the staff organizes such as different kinds of games or arts and crafts. The art activity series performed as a part of this thesis was targeted to adolescent aged and consisted of six sessions. Planning and performing the art activities were guided by the ideology of socio-cultural animation and the methods of Therapeutic Thematic Arts Programming.</p> <p>TTAP is a method mixing therapeutic recreational activities and creative art therapy. It has been developed for the different phases and forms of rehabilitation and treatment of the elderly. TTAP can be practiced when organizing group activities in the field of social work. The features of the group and aims of the activities need to be taken into consideration in the process.</p> <p>Socio-cultural animation suited well as a basis for planning the series of art activities for Albanian children. Encouraging them to participate in a versatile way is important. The theory base of my thesis is linked to the art activities performed which creates a dialogue of theory and praxis. The group activities were connected with the theory base and the final goal of this thesis. As a conclusion it can be stated that supporting subjectivity succeeded through the art activities that were performed.</p>	
Keywords	subjectivity, arts-based methods, youth

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Toimintaympäristön ja kohderyhmän kuvaus	2
2.1	Köyhyys Albanian haasteena	2
2.2	Lapsen syrjäytymisvaara	3
2.3	Yhteisökeskus lapsille ja nuorille	5
2.4	Nuoret osallistujina	5
3	Sosiokulttuurinen innostaminen	7
3.1	Osallistuminen innostamisen lähtökohtana	8
3.2	Innostamisen teoreettinen runko	10
4	Subjektius	14
4.1	Subjektius ja toiminta	15
4.2	Identiteetti ja subjektius vuoropuhelussa	16
4.3	Tavoitteena subjektuuden tukeminen	17
5	Taidetoiminta	18
5.1	Toiminnallisuus	19
5.2	Taideterapia	19
5.3	Therapeutic Thematic Arts Programming -menetelmä	20
5.3.1	Menetelmän luonne ja tavoitteet	21
5.3.2	Yhdeksän vaihetta	23
6	Toiminnan suunnittelu ja toteutus	23
6.1	Ensimmäinen ryhmäkerta	24
6.2	Toinen ryhmäkerta	25
6.3	Kolmas ryhmäkerta	27
6.4	Neljäs ryhmäkerta	28
6.5	Viides ryhmäkerta	28
6.6	Kuudes ryhmäkerta	29
6.7	Ryhmäkertojen arviointi	30
7	Lopuksi	32

Lähteet

1 Johdanto

Opinnäytetyön tavoitteena on subjektiuden tukeminen taidetoiminnan avulla. Toiminnan suunnittelua ja toteutusta ohjasivat sosiokulttuurisen innostamisen periaatteet sekä kuvataideterapeuttisen *Therapeutic Thematic Arts Programming*:n menetelmät. Tämän monimuotoisen opinnäytetyön puitteissa toteutettiin taidetoimintaa lapsille ja nuorille suunnatussa yhteisökeskuksessa Albaniassa. Yhteistyötahona toimi kansainvälisen hyväntekeväisyysjärjestön Caritaksen rahoittama yhteisökeskus Dritarja e dres. Albanian pääkaupungissa Tiranassa sijaitseva keskus järjestää toimintaa lähialueella asuville romani- ja egyptiläisvähemmistöihin kuuluville lapsille ja nuorille.

Taidetoiminnan suunnitelma sai vaikutteita Therapeutic Thematic Arts Programming -menetelmän vaihteellisuudesta, sisällöistä ja menetelmäratkaisuista. TTAP on terapeuttisen virkistystoiminnan ja luovan taideterapian periaatteita yhdistävä menetelmä on kehitetty ikääntyneiden aikuisten hoidon ja kuntoutuksen kaikkiin vaiheisiin ja muotoihin (Levine Madori 2010: 13). Taidetoiminta koostui kuudesta ryhmäkerrasta ja se toteutettiin 10–15-vuotiaiden nuorille.

Subjektiudella tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään ihmisenä, joka kykenee tekemään päätöksiä ja valintoja sekä vaikuttamaan oman elämänsä muotoutumiseen omalla toiminnallaan (Mönkkönen 2007: 142). Nuorten subjektiuden tukeminen on erityisen tärkeää olosuhteissa, joissa subjektiuden normaali kehittyminen voi olla uhattuna. Sosiokulttuurisen innostamisen teoriat perustelevat ja viitoittavat luomaani taidetoimintaa. Sosiokulttuurinen innostaminen on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään muuttamaan sekä yksilöllisiä että kollektiivisia asenteita. Tämä tapahtuu sellaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja vapaa-ajan toimintojen välityksellä, jotka on toteutettu ihmisten osallistumisen avulla. (Hämäläinen – Kurki 1997: 203.)

Opinnäytetyössä esitellään ensimmäiseksi toimintaympäristö ja kohderyhmä, jonka jälkeen kuvataan pääteorioita sosiokulttuurista innostamista ja subjektiutta sekä näiden yhteyksiä toteutettuun taidetoimintaan. Seuraavaksi kuvataan taidetoimintaan ja toiminnallisuuteen liittyviä tekijöitä sekä TTAP-menetelmää. Toiminnan suunnittelu ja toteutusvaihe -pääluvussa esitellään ryhmäkerrat ja niille asetetut tavoitteet, jotka linkittyvät päätavoitteeseeni subjektiuden tukemisesta. Lopuksi arvioidaan ryhmäkertoja, tavoitteisiin pääsyä ja opinnäytetyöprosessia.

2 Toimintaympäristön ja kohderyhmän kuvaus

2.1 Köyhyys Albanian haasteena

Albania on Balkanilla, Euroopan kaakkoisosassa, sijaitseva valtio. Sen väkiluku on noin kolme miljoonaa. Albania on yksi Euroopan köyhimmistä maista sekä absoluuttisessa että suhteellisessa köyhydessä mitattuna. Tuloköyhyys vaikuttaa eniten lapsiin. Noin kahdeksan prosenttia 5–17-vuotiaista albanialaisista lapsista tekee töitä, ja yli 5 prosenttia 5–17-vuotiaista työskentelee vaarallisissa tai erityisen haitallisissa oloissa. (Common Country Assessment 2015.) Yli 20 prosenttia alle 18 vuotiaista elää absoluuttisessa köyhydessä (Cuninghame – Hallkaj 2015).

Harmaa talous on ongelma Albanian kansantaloudelle. Joidenkin arvioiden mukaan sen osuus on puolet maan taloudellisesta toiminnasta, mutta todellista määrää on vaikeaa arvioida. Pimeä työllisyys on Albanian työmarkkinoita leimaava piirre. Suurin osa työntekijöistä on palkattu epämuodollisin sopimuksin lainsäädännön ja vakuutusten ulkopuolelle. (European Commission 2008.) Korruptio, rikollisuus ja sosiaalisen turvaverkon puuttuminen näyttävät elämisen laatua madaltavina ilmiöinä. Lait ovat usein epämääräisiä, eikä niiden noudattaminen välttämättä kuulu yleisiin hyveisiin. Moni Balkanin tuntija näkee yhä alueella kasvavaa rikollisuutta ja taloudellista epävakautta, joka johtaa yhteiskunnalliseen epävakauteen. Lainkuuliainen, järjestäytynyt ja demokraattinen yhteiskunta on Balkanin alueelle vielä kaukainen ja pitkän kehitysprosessin tuloksena syntyvä tavoite. (Karjalainen – Valta 2000: 137.)

Perheen varallisuus on lapsen koulunkäynnin kannalta merkittävä tekijä. Noin 60 prosenttia rikkaimpien perheiden lapsista käy esikoulua ja köyhimpien perheiden lapsista vain noin 26 prosenttia. Peruskouluun ilmoittautuminen on vertaisiin nähden vähäisempää köyhillä ja kaikkein vähäisintä hyvin köyhillä lapsilla. Ilmiö näkyy vielä selkeämmin peruskoulun jälkeisellä koulutuksen tasolla. (European Commission 2008.) Lapset, joiden vanhemmat saavat valtiolta taloudellista tukea, ovat vertaisiinsa nähden selvästi suuremmassa riskissä jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle. Matalatuloisen perheen lapsen sijoittuminen ikäänsä alemmalle luokkatasolle korkeatuloisen perheen lapseen verrattuna on seitsemän kertaa todennäköisempää. (Common Country Assessment 2015.) Köyhyys siis lisää koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskiä, mikä edelleen voi johtaa työelämän ja lopulta yhteiskunnan ulkopuolelle ajautumiseen.

UNICEFin Albanian vuosiraportin mukaan samat lapset, jotka jäävät koulutuksen ulkopuolelle, päätyvät usein myös rikolliseen toimintaan (UNICEF 2015).

Albanian väestö on hyvin homogeeninen: vain 2-3 prosenttia on etnisten vähemmistöryhmien edustajia. Romani- ja egyptiläisvähemmistöt ovat verrattain köyhiä ja marginalisoituneita vähemmistöryhmiä. Molemmat ryhmät kohtaavat samoja haasteita, mutta romanit kohtaavat yleensä vielä enemmän vaikeuksia liikkuvaisen elämäntapansa ja myös maineensa vuoksi. Sellaisten perheiden lapset, jotka ovat muuttaneet syrjäseuduilta suuriin kaupunkeihin, voidaan nähdä tekevän töitä tai kerjäävän kaduilla koulunkäynnin sijaan. (European Commission 2008.)

Tutkimukset osoittavat, että romanitaustaisten köyhyys on kaksi kertaa korkeammalla tasolla kuin albanialaisten. Heidän on vaikeuksia päästä terveydenhuollon, koulutuksen ja asianmukaisen asumisen piiriin. (European Commission 2008.) Lasten syntymän jälkeinen rekisteröinti ei ole ennen ollut lain mukaan pakollista. 99 prosenttia lapsista on kuitenkin rekisteröity. Noin 70 prosenttia rekisteröimättömästä prosentista on ollut romanilapsia. (Cunningham – Hallkaj 2015.) Uusi laki velvoittaa paikalliset viranomaiset rekisteröimään lapset syntymän jälkeen, mutta tämä on ollut haasteellista toteuttaa käytännössä (Common Country Assessment 2015).

Yhteiskunnan toimet romaniväestön tilanteen parantamiseksi ovat olleet vähäisiä. Romaniyhteisön tukemiseen on tosin kiinnitetty huomiota kansainvälisellä tasolla järjestöjen toimesta. Eri tahot ovat kiinnittäneet huomiota muun muassa elinolosuhteiden, terveystalveluiden, koulutuksen ja yhteiskunnallisen osallisuuden parantamiseen. Romaniväestöstä 40 prosenttia ei ole suorittanut peruskoulua ja yli 40 prosenttia oli työttömiä. 17 prosenttia ilmoitti viralliseksi tulokseen työttömyysturvan. Koulupudokkuus on romaniväestölle muuta väestöä yleisempää, mihin vaikuttaa toisinaan varhainen naimisiinmeno. (Cunningham – Hallkaj 2015.) Lukutaidottomuus on romanitaustaisilla 7–20-vuotiaiden ikäryhmässä 47 prosenttia (European Commission 2008).

2.2 Lapsen syrjäytymisvaara

Syrjäytymisellä on tarkoitettu yleisesti huono-osaisuutta ja sen kasautumista. (Taskinen 2001: 4). Syrjäytymisilmiöstä puhuttaessa tarkastelukulma näyttää vääjäämättä

tuottavan toivottomuutta ja näköalattomuutta; syrjäytymis-käsitteestä haluttaisiin siksi usein eroon. Sana on kuitenkin juurtunut arkipuheeseen ilmaistaessa yhteiskunnallisia ongelmia ja epäoikeudenmukaisuutta. Syrjäytymisellä tarkoitetaan sivuun joutumista sosiaalisista suhteista, vaikuttamisesta ja vallan käytöstä, mahdollisuudesta osallistua työhön, kulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan. (Laine – Hyväri – Vuokila-Oikkonen 2010: 11–12.)

Syrjäytymisen käsitettä käytettäessä on parasta puhua syrjäytymisvaarasta, vaikka tämäkään käsite ei ole aivan selkeä. Syrjäytyneeksi voidaan määritellä esimerkiksi henkilö, joka on tilanteessaan samanaikaisesti köyhä, eristynyt ja kyvytön käyttämään laillisia etuuksiaan. Lapset ja nuoret eivät juuri koskaan ole edellä kuvatulla tavalla syrjäytyneitä. Jo yhden tekijän olemassaolon tulisi herättää aikuiset. (Taskinen 2001: 4, 13–14.) Lasten syrjäytymisriski tarkoittaa aikuistumisen ja kansalaistumisen edellytysten ja mahdollisuuksien rajautumista tai puuttumista. Ihminen tarvitsee kasvussaan lapsesta aikuiseksi ravintoa – myös sosiaalista ja psyykkistä ravintoa, jonka välityksellä moniulotteinen toimijan identiteetti kehittyy. (Järventie 2000: 137.) Köyhyys, koulutuksen ulkopuolelle jääminen ja työssäkäynti ovat uhkia romani- ja egyptiläistaustaisten lasten hyvinvoinnille, kuten edellisessä luvussa osoitetaan. Opinnäytetyön puitteissa järjestetty taidetoiminta voidaan nähdä edistävän Järventien edellä kuvaamaa toimijan identiteetin kehitystä.

Lasten syrjäytymistä voidaan tarkastella elämänhallinnan ongelmina ja keskeisiltä sosiaalisilta areenoilta pois ajautumisena. Lapsuusiän syrjäytymisuhissa on kyse heikoista kompetensseista, turvattomuudesta sekä koetusta pätevyiden ja itsearvostuksen puutteesta. Tällaista syrjäytymistä edistävät torjuva lähiyhteisö sekä sosiaalisen ja muun tuen puute. (Järventie 2001: 128.)

Syrjäytymisellä on myös yhteys sosiaalisten suhteiden heikkenemiseen ja katkeamiseen. Yhteisöihin osallistumisen ja yhteisöllisen vuorovaikutuksen katsotaan ehkäisevän ja korjaavan syrjäytymisen aiheuttamia sosiaalisia ongelmia. Päivittäinen, kasvokkainen vuorovaikutus, sekä kohtaaminen ja yhteistoiminta, tuottavat hyvinvointia ja edistävät terveyttä. (Hyväri – Nylund 2010: 29). Yhteisökeskus on tärkeässä roolissa lasten ja nuorten sosiaalisten suhteiden solmimisessa ja ylläpidossa. Hyvärin ja Nylundin esittämä yhteistoiminnan tärkeys perustelee järjestämäni taidetoiminnan tarpeellisuutta. Taidetoiminnan myötä ryhmän jäsenet ovat vuorovaikutuksessa toisensa kanssa ja työskentelevät yhdessä.

2.3 Yhteisökeskus lapsille ja nuorille

Yhteistyötahona opinnäytetyöprosessissa toimi kansainvälisen hyväntekeväisyysjärjestön Caritaksen rahoittama yhteisökeskus Dritarja e dires. Albanian pääkaupungissa Tiranassa sijaitseva keskus järjestää toimintaa lähialueella asuville romani- ja egyptiläisvähemmistöihin kuuluville lapsille. Keskuksessa käy päivittäin noin 40 lasta ja nuorta. Heidät on jaettu iän mukaan aamu- ja iltapäiväryhmiin. Arkipäivisin avoimena olevassa keskuksessa lapset voivat tehdä koulutehtäviään, syödä lounasta sekä osallistua henkilökunnan järjestämiin aktiviteetteihin kuten askarteluun, peleihin ja leikkeihin. Toimin keskuksessa neljä viikkoa vapaaehtoistyöntekijänä, joista viimeisen kahden viikon aikana toteutin suunnittelemani taidetoiminnan iltapäiväryhmän nuorten kanssa.

Paikalliset ja kansainväliset vapaaehtoistyöntekijät tuovat keskukselle kaivattua apua ja vaihtelua. Keskuksessa työskentelee kolme sosiaalityöntekijää, fysioterapeutti ja lääkäri. Lasten vanhemmat ovat välillisesti keskuksen asiakkaita; keskus toteuttaa paikallista sosiaalityötä ja tukee perheitä kasvatustehtävässä. Keskus auttaa perheitä mahdollisuuksien mukaan ruoka- tai vaatelahjoitusten kautta. Henkilökunta pyrkii pitämään yhteyttä vanhempiin ja painottamaan lasten koulunkäynnin merkitystä.

UNICEFin raportin mukaan lapsiin kohdistuva väkivalta on paikoittain Albaniassa edelleen yleisesti hyväksyttyä, ja sitä harjoitetaan niin instituutioissa kuin kotiloissakin (UNICEF 2015). Keskuksessa ei hyväksytä väkivaltaa ja lasten keskinäiseen sopimattomaan käytökseen puututaan herkästi. Hyväntekeväisyysjärjestöltä eli keskukselta saatu tuki pyrkii korvaamaan valtiollisen palvelujärjestelmän ja sosiaaliturvan riittämättömyyttä. Osa lapsista ei juuri koskaan poistu naapurustoalueelta. Keskus on turvallinen ajanviettopaikka lapsille. Keskuksessa lapset voivat tavata vertaisiaan ja saada positiivista vahvistusta toiminnalleen. Henkilökunnan ja vapaaehtoistyöntekijöiden tuki sekä järjestetyt aktiviteetit tarjoavat lapsille virikkeitä ja kasvun edellytyksiä.

2.4 Nuoret osallistujina

Nuoruutta määrittelee sen sijoittuminen lapsuuden ja aikuisuuden väliin. Tämä tulkitaan usein niin, että sekä lapsuudella ja aikuisuudella nähdään olevan itseisarvoinen merkitys, mutta nuoruus saa merkityksensä ainoastaan suhteessa niihin. Nuoruus

määritellään *ei enää* tai *ei vielä* -määrytyksillä. Se on siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen ja siten ihmisen biologisen, psyykkisen, ja sosiaalisen kypsymisen prosessi lapsesta aikuiseksi. (Nivala – Saastamoinen 2007: 10.)

Nuorisotutkijat korostavat, ettei nuoriso ole yhtenäinen ihmisjoukko tai eheä ryhmittymä, vaan nuoret ovat yksilöitä ja nuoruus on moniulotteista (Nivala – Saastamoinen 2007: 10). Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret tarvitsevat ennen kaikkea identiteettinsä ja arvokkuutensa säilymisen tukemista uudessa kulttuurisessa ympäristössä. Heidän tulee voida toimia tasavertaisesti ympäristönsä rakentamisessa muiden nuorten kanssa. (Kurki 2007: 222.) Monet romaniväestöön kuuluvat lapset voivat jäädä paitsi niistä tiedoista ja taidoista, jotka opitaan tyypillisesti peruskoulussa. Siksi koulun ulkopuolinen tuki ja aktiviteetit ovat oleellisia. Kurki painottaa etnisten vähemmistöjen tarvitsemää tukea. On siis perusteltua, että taidetoiminta kohdennettiin juuri tälle nuorten ryhmälle.

Kaikki riskeille alttiit lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisten malleja, jotka osoittavat että on muitakin arvoja kuin ne, joita he ovat liikaa nähneet ja kokeneet. He tarvitsevat usein apua myös hygieniassa, ravitsemuksessa, väkivaltaisen käytöksen ehkäisemisessä ja muissa asioissa. Tällöin on tärkeää tarjota ryhmäkokemuksia, aktiivista osallistumista, dialogista rakkautta, yksilöllistä ohjausta, positiivisia vapaa-ajan kokemuksia sekä kokemuksia vastuullisesta elämästä. Toistaiseksi vielä vallitsevassa yhteiskunnallisessa ”kylmässä” maailmassa tarvitaan näiden nuorten marginaalisuuden murtamiseksi valaistumista, herkistymistä ja yhteistä liikkeelle lähtemistä. (Kurki 2007: 223.) Suunnittelemani taidetoiminta pyrkii tarjoamaan nuorille sekä ryhmäkokemuksia että aktiivista osallisuutta. Nuorten ikävaihe ja elinympäristö huomioiden, se on heille erityisen tärkeää. Myös YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista on huomionoinut virkistys- ja kulttuuritoiminnan merkityksen. Se edellyttää, että sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaasti kulttuurielämään ja taiteisiin osallistumiseen. Sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa ja edistää lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään. Jäsenmaiden myös edellytetään tunnustavan, että kaikissa maailman maissa elää lapsia erittäin vaikeissa oloissa, ja että tällaiset lapset tulee erityisesti ottaa huomioon. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.) Suomi ja Albania ovat YK:n jäsenvaltioita.

Nuoruus on elämänvaihe, johon liittyy kulttuurisesti määräytyneiden roolien ja asemien omaksuminen. Nuoret liikkuvat yhteiskunnallisen jäsenyyden keskiössä ja reunoilla. Nuoren paikka aktiivisena osallistujana tai vaihtoehtoisesti syrjäytyneenä ei ole

vakiintunut – se on altis muutoksille. Osallistumisen eri muodot voivat parhaimmillaan tarjota nuorille mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen kiinnittymiseen, poliittisen toimijuuden löytämiseen sekä itsetunnon kohentamiseen. Käytännössä harvalla nuorella on osaamista ja voimavaroja täysipainoiseen osallistumiseen. Jokainen nuori tarvitsee ennemminkin jonkinlaista tukea ja onnistumisen kokemuksia. (Horelli – Haikkola – Sotkasiira 2007: 217.) Yhteisökeskuksessa järjestämälläni taidetoiminnalla tavoitellaan nuorten osallistamista ja osallistumista. Siten pyritään nuorten tukemiseen ja onnistumisen kokemusten mahdollistamiseen. Subjektuuden tukemista voidaan Mönkkösen mukaan tarkastella toiminnan käsitteen kautta. Toiminta itsessään palkitsee ja luo onnistumisen tunteita. (Mönkkönen 2007: 142–143.)

Osallistuminen ei synny itsestään. Se vaatii onnistuakseen järjestelmällistä tukea, jatkuvuutta ja vuorovaikutustekniikoiden soveltamista, joilla luodaan tilaa nuorten itseorganisoitumiselle ja nuoria tukevan kulttuurin syntymiselle. (Horelli – Haikkola – Sotkasiira 2007: 217.) Osallistuminen, liikkeelle lähteminen ja toiminta ovat yhteiskunnan välttämättömiä peruselementtejä, jotka lähentävät ihmisiä ja johdattavat heitä vuorovaikutukseen keskenään. Tällaisessa yhteisöllisessä toiminnassa osallistujille syntyy sekä yhteinen ymmärrys toiminnasta ja sen tavoitteista että subjektiivinen vuorovaikutuksellinen suhde toisiinsa. (Kurki 2007: 203.)

3 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen on syntynyt niin käsitteenä kuin toimintana Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen. Ranskalaiset näkivät välttämättömäksi elvyttää demokraattisia arvoja. Varsinaiseksi ammatiksi innostaminen muodostui 60-luvulla vapaaehtoistyön pohjalta. Unesco otti käsitteen käyttöön 60-luvulla, ja toiminta alkoi voimakkaasti levitä. Innostamisen kuva on monisärmäinen. Innostamisen tehtävä on ollut muun muassa vapauttaa sosiaalista kommunikaatiota, vahvistaa lämpöä ja intimitteettiä ihmisten välisissä suhteissa. Toisinaan tavoitteena on ollut tukea oppimista ja ihmisten yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä käyttämien ”pääkielten” (rationaalisten, esteettisten, poeettisten ja taloudellisten) hallintaa. (Kurki 2000: 11.)

Määriteltäessä sosiokulttuurista innostamista ytimessä on ajatus siitä, että innostaminen on tapa elähdyttää ihmisten herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia. Se herättelee ihmisen tietoisuutta, organisoii toimintaa ja saa ihmiset liikkeelle. Innostaminen suuntautuu sosiaalisen kommunikaation edistämiseen, vuorovaikutuksen lisäämiseen,

ja subjekti–subjekti-suhteen kehittämiseen. Sen avulla pyritään parantamaan ihmisten elämänlaatua, eli luomaan sosiaalisen transformaation mahdollistavia tilanteita. Kyse on laadullisesta muutoksesta, joka suuntautuu ihmisten, heidän yhteisöjensä ja yhteiskuntiansa elämän laadulliseen parantamiseen. (Kurki 2000: 19.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalisten suhteiden kentässä tapahtuvaa tavoitteellista toimintaa. Se suuntautuu ryhmään ja sen jäseniin tavoitellessaan pysyviä muutoksia yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisessa todellisuudessa. Innostamisella on siten useita yleisluonteisia kasvatuksellisia päämääriä. Innostaminen pyrkii antamaan jokaiselle mahdollisuuden löytää itsensä sekä osallistua ryhmänsä ja yhteisönsä elämään. Innostaja auttaa ihmisiä löytämään erilaisia vuorovaikutuksen ja yhteisen ymmärryksen väyliä. Innostamisen tavoitteet määrittyvät joustavasti yksilöiden ja sosiaalisten ryhmien tarpeiden, toiveiden ja ongelmien perusteella. Myös tiedostamattomat tarpeet pyritään saamaan tiedostetuiksi ja ymmärretyiksi. Innostamisella pyritään sellaisten ihmissuhteiden syntymiseen, joissa kunnioitetaan jokaista ja hyväksytään jokaisen arvot, uskonto ja tausta. Innostaminen pyrkii antamaan ihmisille mahdollisuuden kuulua johonkin ja avartaa käsityksiä erilaisista asioista. (Hämäläinen – Kurki 1997: 205.)

3.1 Osallistuminen innostamisen lähtökohtana

Innostaminen ja osallistuminen ovat toisiinsa sidoksissa; ne ovat kuin saman kolikon kaksi puolta (Hämäläinen – Kurki 1997: 203). Käytännössä innostamisen toiminnan osallistava metodologia tarkoittaa sitä, että ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa tavoitellessaan yhteistä päämäärää. Innostamisen tavoite on tämän toiminnan, osallistumisen, avulla saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa. (Kurki 2000: 89.)

Sosiokulttuurinen suuntaus voidaan nähdä vapautuksen pedagogiikkana, jolla pyritään inhimillisen elämän elävöittämiseen, rikastuttamiseen ja tukemiseen. Vapaa-ajan toiminta on yleisesti lisääntynyt, mikä tuo uusia mahdollisuuksia. Tavoitteena on elämänlaadun parantaminen, ja siihen kuuluu tärkeänä osana käsillä tekeminen ja siitä saatava ilo ja voima. Toiminta voi parhaimmillaan vahvistaa yksilön aktiivista inhimillistä olemassaoloa sekä kiinnittymistä ympäröivään yhteisöön ja kulttuuriin. Ennen kaikkea syrjäytymisuhan alaisia ja yksinäisiä rohkaistaan toimintaan. Osallistuminen luo

turvallisuutta ja sitoutumista. Nuori tuntee olevansa osa jotakin ryhmää, kulttuuria, yhteisöä tai kokonaisuutta. (Karppinen 2008: 106.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään muuttamaan sekä yksilöllisiä että kollektiivisia asenteita. Tämä tapahtuu sellaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja vapaa-ajan toimintojen välityksellä, jotka on toteutettu ihmisten osallistumisen avulla. (Hämäläinen – Kurki 1997: 203.) Yhteisökeskuksessa toteutettu taidetoiminta kuuluu Hämäläisen ja Kurjen esittämiin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja vapaa-ajan toimintoihin. Sitä voidaan kuvailla myös projektiksi. Kurjen mukaan sosiokulttuurisen innostamisen käytetyimpiä menetelmiä ovat projektit. Projektilla tarkoitetaan konkreettisten, toisiinsa sidoksissa olevien, koordinoitujen aktiviteettien yhdistelmää, joiden tavoite on tyydyttää ihmisten tarpeita ja ratkaista heidän ongelmiaan. Sosiaalisten projektien tavoitteena on todellisuuden parantaminen. (Kurki 2000: 120.)

Innostaminen lähtee siitä, että ymmärretään ihmisten olevan luonnostaan autonomisia, vapaita ja kykeneviä ottamaan itse vastuu toimistaan (Kurki 2008: 107). Innostaminen on yksilön identiteetin ja luovuuden vahvistamista, itsetunnon kohottamista ("minä osaan") sekä omiin kykyihin ja taitoihin luottamisen vahvistamista. Pyritään kehittämään uskallusta tuoda omat taidot esiin, ei vain taitavasti valmistettujen tuotteiden muodossa, vaan myös sanoin ja teoin. Näin lisätään sosiaalisia vuorovaikutustaitoja, osallistumista sekä omatoimisuutta. Positiivisella arvioinnilla ja palautteella on merkittävä tehtävä itsetunnon tukemisessa, sillä kaikille löytyy positiivista sanottavaa toiminnasta ja työstä. (Karppinen 2008: 104.) Identiteetin vahvistamiseen positiivisen palautteen avulla voidaan pyrkiä toiminnallisuuden kautta. Taiteen menetelmiin kuuluu ilmaisun vapaus. Lieppinen toteaa, että taideterapiassa ei ole rumaa tai kaunista, oikeaa tai väärää työtä (Lieppinen 2011: 12). Jokaisesta työstä voi siis antaa positiivista palautetta. Näin taidetoimintaan osallistuvat nuoret voivat saada tukea ja positiivista vahvistusta.

Innostaminen suuntautuu kohti jokaisen ihmisen sekä persoonallista, sosiaalista että yhteisöllistä tietoisuuden heräämistä. Innostaminen on ensisijaisesti osallistumista, sillä vain osallistuessaan ihmiset voivat rakentaa arkipäiväänsä. Innostaminen on itsessään aate, metodologia ja menetelmä – innostaa voidaan monella tavalla. Oleellista on, että innostamisen toiminta perustuu aina osallistavaan pedagogiikkaan. Sopivia ovat kaikki keinot, joilla saadaan ihmiset vuorovaikutukseen toistensa kanssa. (Kurki 2008: 108.)

3.2 Innostamisen teoreettinen runko

Kurki (2000: 24–28) esittää teoreettisen rungon, joka koostuu kahdeksasta piirteestä. Niiden tulisi näkyä kaikessa innostamisen toiminnassa. Nämä piirteet on huomioitu ohjaamani taidetoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, jotta toiminta mukailisi sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita. Kahdeksan piirrettä esitellään tiivistelminä alkuperäisistä versioista. Piirteitä seuraa perusteluja ja yhtymäkohtia järjestämälleni taidetoiminnalle.

1. Innostaminen on sosiaalista toimintaa, jonka avulla pyritään sosiaalisen liikkeen aikaansaamiseen sekä sosiaalisen muutoksen luomiseen ja vahvistamiseen.

Ihminen itse on ensisijainen toimija sosiaalisen liikkeen sekä muutoksen aikaansaamisessa. Ihminen on omassa arjessaan se, joka saa aikaan kulttuurista ja sosiaalista liikettä. Perusvaatimuksia innostamisessa on saada ihmiset herkistymään, motivoitumaan ja lähtemään liikkeelle. Ihmisten yhteensaattaminen, jotta dialogia ja liikettä voisi tapahtua, on ammatillisen innostamistoiminnan perusedellytys. (Kurki 2000: 24.)

Ryhmäkerroilla nuoret kokoontuvat yhteen ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Taidetoiminta sisältää sekä yksilöllisiä, pienryhmiä että koko ryhmää koskevia tehtävänantoja. Ihmisten yhteensaattaminen innostamisen perusedellytyksenä siis toteutuu suunnittelemassani toiminnassa. Se, että ihminen itse on ensisijainen toimija muutoksessa, liittyy oleellisesti subjektiuden tukemisen tavoitteeseen. Aktiivinen subjektiivisuus ja toimijuus syntyvät oman äänen ja oman toiminnan kautta (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 144).

2. Innostaminen on kasvatusta, joka juurtuu aktiiviseen ja osallistavaan pedagogiikkaan sekä siitä nousevaan metodologiaan.

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla tavoitellaan asenteiden ja ihmisten välisten suhteiden muutosta. Toiminta perustuu aktiivisiin ja ei-ohjaaviin pedagogisiin menetelmiin. Hierarkkisia suhteita murretaan, ja vahvistetaan sellaisia autonomisia ja vapaita suhteita, jotka antavat ihmisille mahdollisuuden valita vapaammin toimintojaan ja elämänsä suuntaa. Innostaminen on yhteisöllistä toimintaa, se on kasvatusta, mutta ei opetusta. Toiminnassa mahdollisesti järjestettyjen keskustelujen, väittelyjen ja

seminaarien tulee perustua aina tasavertaisiin subjekti–subjekti-suhteisiin. Ohjaaja on yhdessä keskustelija ja kanssakulkija. (Kurki 2000: 25.)

Nuorille suunnattu taidetoiminta on yhteisöllistä toimintaa. Kurki toteaa jokaisen nuoren olevan toimija ja toiminnassa on aina mukana toimijan kehittymiseen tähtäävä eettinen ulottuvuus (Kurki 2007: 203). Taidetoiminta on aktiivista ja osallistavaa, jolloin tekeminen ja osallistuminen painottuvat. Osallistujille annetaan vapaus valita toimintoja ja toteuttaa luovuuttaan. Ohjaajan ja ohjattavan välinen hierarkkisuus tulee olla mahdollisimman vähäistä: vähäisempää kuin olin aikaisemmin havainnut sen toisinaan keskuksen toiminnassa olevan. Aikuiset kuitenkin määrittävät työskentelylle rajoja ja toimivat toiminnan yhteydessä esimerkkinä nuorille.

3. Innostamisen tavoitteena on kulttuurinen demokratisaatio ja kulttuurinen demokratia.

Oleellista on, että innostaminen tavoittelee kulttuurisen demokratian saavuttamista. Sen perustaksi pitää ymmärtää kulttuurien monipuolista kirjoa sekä yksilöiden monipuolisia kulttuurisia tarpeita. Tarvitaan yhä enemmän kulttuurien välistä ymmärrystä ja kunnioitusta. (Kurki 2000: 25.)

Kulttuurien kirjo on osa romani- ja egyptiläisvähemmistöjen elämää. He eroavat etnisen taustansa vuoksi valtaväestön kulttuurisesta identiteetistä. Ryhmäkerroilla osallistujat voivat olla omia itsejään ja tuoda esille omaa kulttuuriaan ilman syrjintää. Ohjaajan roolista käsin välittyvä oma erilainen kulttuuritaustani on myös huomioitava. Olemme kaikki yhdenvertaisia ja erilaisuutta tulee kunnioittaa. Ryhmäkerrat ja taide ilmiönä ovat kaikille yhteisiä.

4. Innostaminen edistää ja vahvistaa sekä autonomisten sosiaalisten ryhmien että toimivien ryhmäprosessien muodostumista.

Ryhmäidentiteetin sekä ryhmään kuulumisen vahvistaminen ja vahvistuminen on innostamisen kulmakiviä. Siksi innostajan ammatillisen toiminnan tärkeimpiä välineitä on tuntea mahdollisimman monia ryhmätyön menetelmiä ja osata käyttää niitä luovasti ja rohkeasti. Tavoitteena on, että vähitellen innostaja tulee roolissaan tarpeettomaksi, ja ryhmät jatkavat tavoitteellista toimintaansa itsenäisesti ja omaehtoisesti. (Kurki 2000: 25.)

Erilaiset ryhmätyön menetelmät näyttäytyvät luomassani toiminnassa vaiheittaisen TTAP:n kautta. Taiteen menetelmät työvälteinä ovat keskeinen osa toimintaa, ja niitä pyritään käyttämään luovasti. Pyrkimyksenä on, että nuoret työskentelevät omaehtoisesti ja tavoitteellisesti kunkin ryhmäkerran ajan. Ryhmän yhteenliittyminen on myös osa tätä periaatetta toimivien ryhmäprosessien muodostumisen vaatimuksen kautta. Yhteisen toiminnan on mahdollista edistää ryhmän koheesiota eli yhteenkuuluvuutta. Toiminta on etukäteen suunniteltua ja strukturoitua, jotta toimiva ryhmäprosessi voisi toteutua.

5. Innostaminen koostuu sosiaalisista käytännöistä, jotka saavat aikaan aloitteellisuutta, osallistumista sekä toiminnan ja sen merkityksen pohdintaa.

Sosiokulttuurinen innostaminen on tekemisen tapa, jolle on luonteenomaista vuorovaikutuksen ja osallistumisen korostaminen. Samalla painottuu ryhmän merkitys, erityisesti erilaisten syrjäytyneiden ryhmien, joilla kulloisessakin tilanteessa on eniten osallistumisen esteitä. Tavoitteena on pitää mahdollisimman hyvin huolta siitä, että ihmiset kehittävät omia vaihtoehtojaan ja ratkaisumallejaan. Samalla korostetaan aktiivisten, luovien ja kokemuksellisten metodien merkitystä, jotka ovat suorassa yhteydessä ihmisen kulloiseenkin konkreettiseen tilanteeseen. (Kurki 2000: 26.)

Subjektius ilmenee toimijuutena suhteessa ympäristöön. Subjektin toimijuus syntyy vuorovaikutuksessa jonkin toisen systeemin kanssa sisäisen tunteen aikaansaamana. (Mahlakaarto 2010: 23.) Subjektisuuden rakentumista tapahtuu siis vuorovaikutuksessa ja ryhmätilanteiden kautta. Tilanteissa koetuilla tunteilla on oleellinen merkitys. Nuoret voivat kohdata elämässään täysivaltaisen osallistumisen esteitä, kuten tämän opinnäytetyön aikaisemmissa luvuissa on osoitettu. Taidetoiminnalla pyritään tarjoamaan heille uusia näkökulmia ja virikkeitä, jotka eivät heidän nykyisessä tilanteessaan ehkä olisi mahdollisia. Kurki mainitsee tässä periaatteessa toiminnan ja sen merkityksen pohdinnan. Sisällytän toiminnan loppuvaiheeseen osion, jossa keskustellaan yhdessä työskentelyn merkityksistä.

6. Innostaminen on sosiaalisen intervention teknologiaa.

Innostamisessa on mukana myös tekninen elementti, joka auttaa ihmisiä tiedostamaan omia ongelmiaan ja tarpeitaan sekä olemaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa tavoitteenaan ongelmien yhteinen ratkaiseminen. Toiminnassa käytetään tuolloin kaikkia mahdollisia siihen sopivia sosiaalisen työn tekniikoita. Niiden juuret on löydettävissä sekä eri tieteiden piiristä että taiteen kentiltä. Käytettävien tekniikoiden avulla luodaan kommunikaatiota, monipuolista ilmaisua sekä sellaisten asenteiden ja toimintatapojen syntymistä, jotka tekevät ihmisten osallistumisen mahdolliseksi. (Kurki 2000: 26.)

Taide määrittyy tässä kuvauksessa sosiaalisen työn tekniikaksi. Taiteen avulla pyrin lisäämään kommunikaatiota, luomaan monipuolista itseilmaisua sekä mahdollistamaan osallistumisen kaikille. Kurki mainitsee ongelmien yhteisen ratkaisemisen. Tämän pohjalta sisällytän työskentelyyn ryhmäkerran teemaan ja sisältöön sopivaa ryhmämuotoista pohdintaa tai ongelmanratkaisua. Kaikkia ryhmäläisiä koskevat tehtävänannot voivat aikaansaada kommunikaatiota myös sellaisten nuorten välille, jotka eivät muutoin olisi usein tekemisissä toistensa kanssa. Taiteen eri muodoilla on aina ollut yhteisöä kokoava merkitys (Mantere 1995: 54).

7. Innostaminen on sellaisten resurssien etsintää, jotka mahdollistavat yksilöiden ja ryhmien identiteetin vahvistamisen omassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa kehityksessään oman yhteisönsä ja alueensa sisällä.

Innostamiseksi ei voida sanoa mitä tahansa toimintaa, joka sisältää osallistuvaa sosiaalista aktiviteettia ja ryhmien muodostamista. Sen perustana on filosofis-ideologinen humaani käsitys ihmisestä ja yhteiskunnasta, josta innostamisen osallistava metodologia on lähtöisin. Siksi innostamisen toimintojen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin tulee keskittyä persoona-käsitteen ympärille ja liittyä pohdintaan siitä, mitä ihminen yhteisössään, alueellaan ja yhteiskunnassaan on. (Kurki 2000: 27.)

Tässä opinnäytetyössä on aiemmin tehty kohderyhmään liittyvää taustoitusta. Taustoitus sisältää kuvauksia siitä, millaisesta yhteisöstä ja yhteiskunnasta nuoret ovat lähtöisin. Taidetoiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvoinnin voidaan nähdä keskittyvän Kurjen esittämän persoona-käsitteen ympärille, sillä subjektiuden tukeminen on sekä toiminnan että opinnäytetyön päätavoite. Myös sosiokulttuurisen innostamisen periaatteet on

huomioitu. Tässä teoreettisen rungon periaatteessa kuvattu filosofis-ideologinen käsitys ihmisestä ja yhteiskunnasta näyttäytyy siten toiminnassa ja opinnäytetyössä.

8. Innostaminen on yksilöiden ja ryhmien välisen kommunikaation järjestelmä.

Yksi innostamisen tärkeimmistä piirteistä on rakentaa horisontaalisia vuorovaikutuksen verkkoja. Toisaalta on tarpeen välittää ja koordinoita ei-horisontaalisella tasolla tapahtuvaa kommunikaatiota, jotta päästäisiin ihmisten vapauden ja autonomian vahvistumiseen. Toisin sanoen kulloisellakin innostamisen toiminta-alueella tulisi kehittää mahdollisimman monipuolista ryhmätoimintaa, mutta samalla edistää vuorovaikutusta esimerkiksi viranomaisten ja suuren yleisön kanssa. (Kurki 2000: 28.)

Pyrin taidetoiminnan avulla lisäämään nuorten keskinäistä vuorovaikutusta. Tämä periaate muistuttaa vähemmän horisontaalisesta kommunikaatiosta, eli esimerkiksi vuorovaikutuksesta nuorten ja keskuksen työntekijöiden, sekä myös itseni vapaaehtoistyöntekijänä ja ohjaajana, välillä. Yhdessä toimiminen todennäköisesti lisää kommunikaatiota kaikkien osallistujien välillä. Mikäli taidetoiminnasta seuraa tavoiteltu subjektiuden tukeminen, nuorella voi olla enemmän edellytyksiä tarkoituksenmukaiseen vuorovaikutukseen myös keskuksen ja oman lähiyhteisön ulkopuolisten tahojen kanssa, kuten seuraavan luvun teoria osoittaa.

4 Subjektius

Subjektuudella tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään ihmisenä, joka kykenee tekemään päätöksiä ja valintoja, sekä vaikuttamaan oman elämänsä muotoutumiseen omalla toiminnallaan. Heikkoa subjektiutta ilmentää kokemus siitä, että joutuu tekemään asioita ulkoisten ehtojen vuoksi. Sitä ilmentää myös tilanne, jossa ihminen käsittää oman toimintansa seurauksena omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Tämä voi ajatella esimerkiksi ”en voi tehdä toisin, koska minulla on tällainen luonne” tai ”en voi auttaa asiaa, sillä taipumus on geeneissäni”. (Mönkkönen 2007: 142.)

Ronkaisen mukaan subjekti-käsitte viittaa oleellisesti valtaan. Englanninkielen sana *subject* kääntyy alamaiseksi, kohteeksi tai asiaksi; joksikin jota voidaan määritellä ja rajata säännöin. Verbinä *subject* alistaa ja kukistaa tai vaihtoehtoisesti joutuu itse alttiiksi tai jonkin alaiseksi (*be subjected to*). (Ronkainen 1999: 28.) Yksilön valta ja subjektiuus liittyvät yhteen myös Hämmäläisen määritelmässä täysivaltaisuuden käsitteestä.

Täysivaltaisuus on oman elämän subjektiivutta, oikeutta ja kykyä määrätä omista asioista ja tehdä omaa elämäntapaa suuntaavia ratkaisuja. Täysivaltaisuudessa yhdistyvät vapaus ja vastuu, ihmisen oikeus tehdä elämäänsä koskevia valintoja ja velvollisuus kantaa niiden seuraukset. Yhteiskunnallisella subjektiivudella Hämäläinen kuvaa tarkoitettavan itsetietoista yhteiskunnan jäsenyyttä, kriittisen ja vastuullisen suhteen luomista siihen yhteiskuntaan, jossa elää ja johon kuuluu. (Hämäläinen 1999: Liite 1.)

Ronkaisen mukaan sanoja subjektiivus ja subjektiiviteetti voi käyttää toistensa synonyymeina. Suomenkielisessä nykykielessä sanaa subjektiivus voisi ytimekkäämpänä ilmaisuna suosia. (Ronkainen 1999: 29.) Subjektiiviteetin kautta muodostuu ihmisen elämäntapa, joka on yksilön elämänvaiheiden, elinolosuhteiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja interaktion kokonaisuus. Subjektiiviteetilla tarkoitetaan ihmisen arvomaailmaa, arviota omasta elämästä sekä hänen tärkeäksi kokemiaan elämäntilanteita. (Roos 1987: 45.)

4.1 Subjektiivus ja toiminta

Subjektiivuden tukemista voidaan tarkastella toiminnan käsitteen kautta. Silloin huomio kiinnitetään siihen, minkälainen toiminta on asiakkaalle haasteellista, tavoiteltavaa ja mihin tämä voi sitoutua. Toiminnan haasteellisuutta on kuvattu sosiaali- ja terveysalan asiakastyön keskustelussa subjektiiviteetin, osallisuuden ja voimaantumisen (empowerment) käsitteillä, joilla tavoitellaan toiminnan itsenäisyyttä: toiminta itsessään palkitsee ja luo onnistumisen tunteita. (Mönkkönen 2007: 143.)

Toiminnan käsite syntyi, kun haluttiin kuvata naisten olosuhteiden parantumista. Monesti kehitysmaissa erityisesti köyhillä naisilla on niukasti päätäntävaltaa oman kehon, työn ja taitojen suhteen. Muutos tähän tilanteeseen edellytti, että naiset kykenevät tunnistamaan sortoa ylläpitäviä rakenteita ja toimintatapoja sekä näkemään, kuinka he voivat ottaa entistä aktiivisemmän roolin oman asemansa kehittämisessä. Tässä yhteydessä käsite on tarkoittanut erityisesti omaan sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttamista. (Mönkkönen 2007: 143.)

Jokainen nuori ihminen on ennen kaikkea toimija. Toiminta integroi koko inhimillisen olemassaolon: tavoitteet, ajattelun ja tahdon. Nuori ilmaisee sen hetkistä tilannettaan toimintojen kautta ja vain toiminnassa hän voi harjoittaa vapautta tekemällä valintoja, luomalla ja rakentamalla siten itseään. Toiminnassa on aina mukana toimijan

kehittymiseen tähtäävä eettinen ulottuvuus. (Kurki 2007: 203.) Aktiivinen subjektiivisuus ja toimijuus syntyvät oman äänen ja oman toiminnan kautta. Subjektiivisuus ja toimijuus vaativat myös jatkuvaa neuvottelua omien rajojen kanssa. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 144.)

Subjektiivisuus ilmenee toimijuutena suhteessa ympäristöön. Subjektin toimijuus syntyy vuorovaikutuksessa jonkin toisen systeemin (kuten toiset ihmiset) kanssa ja sisäisen tunteen aikaansaamana. Toimijuuteen liitetään subjektin tahdonvapaus, kyky puolustaa ja hallita itseään ja toisia sekä kyky toimia rationaalisesti. (Mahlakaarto 2010: 23.) Yhteiskuntatieteissä puhutaan subjektiivisuudesta tai toimijuudesta, jolloin ihminen nähdään kykenevänä ohjaamaan itse omaa toimintaansa sen sijaan, että selitystä toiminnalle haetaan ulkopuolelta. (Mönkkönen 2007: 144.)

4.2 Identiteetti ja subjektiivisuus vuoropuhelussa

Identiteetti ja subjektiivisuus eivät ole toisistaan erillisiä. Ne vaativat toisensa ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Metaforana voisi sanoa, että subjektiivisuus antaa soinnin identiteettillemme. Tämä tarkoittaa sitä, että samalla kun subjektiivisuuttamme vahvistuu, identiteettimme rakentuu tai muokkaantuu. Ihmisen identiteetissä on kyse elämäkerrallisesta jatkumosta, joka rakentuu ainutkertaisiin kokemuksiin perustuvista itseä koskevista tulkinnoista. Näihin tulkintoihin ovat vaikuttaneet vuorovaikutuksessa saadut kokemukset, jotka ovat kehityshistoriassa tarjonneet välineitä rakentaa ymmärrystä ja tulkintaa itsestä. Identiteettityö ja muutos merkitsevät monella tietoisuuden tasolla työskentelyä. Osa tarinoista on tiedostettuja, osa tiedostamattomia. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 22.)

Identiteetin käsite on määritelty hyvin monella tavalla. Yleisesti identiteetin voidaan sanoa koskevan ihmisen kokemusta itsestä ja kuulumisesta sosiaaliseen ympäristöön ja kulttuuriin. Identiteetti voidaan määritellä sosiaalisen ja persoonallisen välisessä suhteessa syntyväksi jatkuvasti muotoutuvaksi prosessiksi. (Mahlakaarto 2010: 21.) Subjektiivuutta tulisi tukea, jotta voitaisiin rakentaa tavoiteltavaa identiteettiä. Oppijoille tulee tarjota monipuolisia välineitä identiteettityöhön avuksi: kielellisiä, kuvallisia, toiminnallisia, musiikillisia ja draamallisia välineitä voidaan käyttää toisiaan täydentävästi. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 141.)

Itseä koskeva kokemus ja tieto sekä identiteetti eivät vain ilmaannu jostakin (Järventie 2001: 109). Niiden rakentumista tulee siis tukea. Yhteisökeskuksessa toteutettu taidetoiminta voidaan siis nähdä välineenä identiteetityössä sekä subjektiuden tukemisessa. Fadjukoff määrittelee identiteetin rakentamisen merkitsevän käsityksen muodostamista omasta yksilöllisyydestä, omista arvoista ja päämääristä, joihin elämässään pyrkii. Identiteetti rakentuu aina yksilön ja ympäristön vuorovaikutusprosessissa. Yhteiskunta ja lähiyhteisö asettavat rajat joissa identiteetin etsiminen on mahdollista. (Fadjukoff 2010: 179.)

4.3 Tavoitteena subjektiuden tukeminen

Subjektius rakentuu oman elämänhistorian ja kokemusten kautta. Omien sisäisten prosessien tiedostaminen ja sovittaminen ulkoisen maailman kanssa on tässä tärkeää. Subjektisuuden rakentumisessa oleellista on subjektipositio suhteessa ympärisöön, mikä syntyy vuorovaikutuksessa. Subjektius on toimijuutta, joka ilmenee aktiivisena osallistumisena ja neuvotteluna omasta paikasta. Subjektisuuden rakentumiseen liittyvät myös tunteet ja omakohtaiset merkityksenannot. (Mahlakaarto 2010: 25.)

Subjektius tuotetaan toisaalta historian määrittämänä ja toisaalta ihmisten välisissä suhteissa. Muutos lähtee siitä, että ihmisellä on mahdollisuus tuottaa uusia tarinoita ja merkityksiä kertoessaan kokemuksistaan ja itsestään. Edeltävä subjektipositio ja sen vahvuus määrittävät muutosta. Yksilö joutuu arvioimaan muutosta omien sisäisten kokemusten ja valmiuksien kautta, joihin liittyy myös tunteita. Subjektisuuden rakentuminen tarkoittaa yksilölle oman itsen persoonallista, psyykkistä ja emotionaalista prosessia sekä valmiutta käydä läpi tätä prosessia. Tähän yksilö tarvitsee ympärilleen toisen ihmisen tai ryhmän johon samaistua, ja joka voi vahvistaa minän olemassaoloa. Tässä peilissä hän voi vahvistaa subjektiuden kokemusta ja peilata omaa sosiaalista ympäristöään ja sen suhteita. (Mahlakaarto 2010: 24.)

Puutteellinen subjektiuos voidaan nähdä kykenemättömyytenä tarttua asioihin ja muuttaa niitä. Itseapuun ja riittävään elämänhallintaan auttaminen vaatii subjektiuden vahvistamista. Subjektiusdella tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisen itsetoteutusta jokapäiväisessä elämässä: itsenäisyyttä, vastuunottamista, moraalisen persoonallisuutena toimimista, tietoista itsensä kehittämistä ja omaan elämäntulkun vaikuttamista. Subjektius ei ole joko–tai-ilmio, vaan ennemminkin ominaisuus, jota voi olla enemmän tai vähemmän. Ihminen voi kasvaa yhteisöllisenä olentona ja saavuttaa

subjektiutta vähitellen. Subjektiutta voidaan vahvistaa parhaiten juuri kohtelemalla ihmistä subjektina. (Hämäläinen 1999: 61.)

5 Taidetoiminta

Taiteen eri muodoilla on kautta ihmiskunnan historian ollut yhteisöä kokoava, toisinaan säilyttämistä ja toisinaan uusiutumista edistävä merkitys. Usein taiteellisen hahmon tuottamiseen ovat osallistuneet yhteisön jäsenet etenkin juhlien, seremonioiden ja rituaalien yhteydessä, mutta myös yksityisemmissä tilanteissa. Ihminen on muuntanut mielensä sisältöjä ja liikkeitä äänten, visuaalisten muotojen tai kehon liikkeiden kielelle. Taiteen sisällöt, muodot ja siihen liittyvät käsitykset ovat muuttuneet, mutta taiteen olemassaolo ja vetovoima on edelleen siinä, että sen sisin olemus on syvästi terapeutti. (Mantere 1995: 54.)

Kaikki luova työ esimerkiksi taiteen tai tutkimuksen parissa on toimintaa parhaillaan, sillä siihen liittyy keskeisesti jatkuva uuden oivalluksen mahdollisuus (Mönkkönen 2007: 158.) Taide antaa monia mahdollisuuksia nuoruuden kehitysvaiheen läpikäymiseen ja tunteiden ilmaisuun. Se on prosessi, jossa ihmisen itsetuntemus lisääntyy ja tunne-elämä ja identiteetti vahvistuvat matkan varrella. Taide tarjoaa temmelyskentän luovuudelle ja uusille ideoille. (Karppinen – Ruukonen – Uuskylä 2008: 7.)

Luovaan toimintaan perustuvissa työmuodoissa on kyse on siitä, että otetaan käyttöön se, mitä ihminen on luonnostaan – luova, yhteisöllinen ja elämyksiä etsivä olento. Luova toiminta eri muodoissaan auttaa ihmistä jäsentämään ja syventämään itsetuntemusta, pohtimaan ja selkiyttämään eksistentiaalisia arvo- ja merkityskysymyksiä, löytämään uutta orientaatiota ja sisältöä elämäänsä, vahvistamaan itsetuntoa sekä eheyttämään ja saavuttamaan sisäistä tasapainoa, leikkimään ja rentoutumaan, työstämään ja ratkaisemaan omaan elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia, kehittämään itseä ja rakentamaan omaa maailmankuvaa ja elämäntulkintaa. Sen avulla voidaan kirvoittaa esiin uusia puolia itsessä ja avaamaan siten uusia mahdollisuuksia elämässä. (Hämäläinen 1999: 67.)

Ihmisten ja vuorovaikutuksen keskellä oleminen on normaaliin elämään kuuluva tilanne. Se, että keskitytään muiden ihmisten kanssa taiteelliseen ilmaisuun ja mielikuviin, tunteisiin ja ajatuksiin sekä omien ja muiden kuvien ja kokemusten jakamiseen, on epätavallinen yhdessä olemisen malli. Tilanne on erityinen. Se avaa yhteyksiä sekä

omien että muiden ihmisten psyykeen alueille, jotka jäävät yleensä vaille huomiota. Omakohtainen kokeminen ja myöhemmin tapahtuva reflektointi voivat avata silmät näkemään piilossa pysyneitä mahdollisuuksia ja potentiaalia. (Mantere 2007: 178.)

5.1 Toiminnallisuus

Toiminta eroaa tekemisestä siten, että toimintaan liittyy tarkoitus ja merkitys. Toimija määrittää itse niitä merkityksiä, joita hän toiminnalle antaa. Toiminnan merkityksellisyys voi motivoida ihmistä aloittamaan toimintaa ja jatkamaan sitä. Lisäksi toiminta on tavoitteellista ja tähtää päämäärään, mikä voi toisaalta motivoida toimintaan. Ihminen luo identiteettiään toimimalla, ja hänen identiteettinsä myös näyttäytyy toiminnan kautta. (Hautala et al. 2011: 23–24, 66.)

Persoona on ennen kaikkea toimija, ja juuri toiminta integroi hänen inhimillisen olemassaolonsa, tavoitteet, ajattelun ja tahdon. Ihminen ilmaisee tilannettaan ainoastaan toiminnan kautta, ja toiminnassa persoona harjoittaa vapauttaan eli luo ja rakentaa itseään. (Kurki 2000: 30.) Toiminnallisten menetelmien avulla yksilön on mahdollista tarkastella itseään ulkoapäin. Siten hän pystyy aiempaa tarkemmin tutkimaan omaa toimintaansa. Ryhmän jäsenet voivat myös toisten työskentelyä seurattaessaan nähdä itselle tyypillisiä toimintamalleja. (Tarkiainen – Salomäki 2005: 126.)

Toimintaa voi tarkastella nelivaiheisena. Kaikkea toimintaa edeltää tulevaan toimintaan virittäytyminen. Se voi joko edistää tai haitata toiminnan onnistumista. Virittäytymistä seuraa varsinainen toiminta tai tapahtuma. Kaikkeen inhimilliseen toimintaan liittyy tunteita. Niiden ilmaisu on seuraava vaihe, sillä tunteet etsivät ilmaisua tavalla tai toisella. Tunneilmaisun jälkeen voidaan käsitellä tehtyä ja tapahtunutta älyllisesti sekä oppia siitä. Älyllinen käsittely mahdollistaa virittäytymisen jälleen uuteen toimintaan. (Kopakkala 2005: 183.)

5.2 Taideterapia

Kaikella tekemisellä, kuten askartelulla, leipomisella ja juoksemisella voi olla terapeuttinen vaikutus. Todelliseksi terapiaksi työskentely muuttuu vasta silloin, kun sen kautta haetaan muutosta kohti parempaa ja tasapainoisempaa elämää. Taideterapiatyöskentelyssä pyritään nimenomaan hakemaan muutosta; tasapainoa sekä eheyttävää ja kohottavaa vaikutusta elämään. (Lieppinen 2011: 12.)

Suomessa kuvataidepsykoterapiaa voi antaa Valviran hyväksymä taidepsykoterapiakoulutuksen käynyt terapeutti. Kuvataideterapiaa (lyhyempi muoto taideterapia) ohjaa taideterapiakoulutuksen saanut kuvataide-/taideterapeutti. (Hautala – Honkanen 2012: 6.) Jotta voidaan puhua varsinaisesta (kuvataide)terapiasta ohjaajalta vaaditaan siis koulutetun terapeutin pätevyys.

Nuorille toteuttamiani ryhmäkertoja viitoittanut TTAP-menetelmä on nimenomaan terapeuttinen menetelmä. Terapian käsitettä ei siten voi jättää kokonaan opinnäytetyön ulkopuolelle, vaikka taidetoiminnalliset ryhmäkertani tulee erottaa varsinaisesta terapiatyöskentelystä. Hautala ja Honkanen (2012: 6) määrittelevät kuvataideterapeuttiset menetelmät monenlaisiksi ja monenmuotoiseksi terapeuttiseksi toiminnaksi, joka kumpuaa mitä erilaisimmista viitekehyksistä ja tekemisen malleista. Tämän määritelmän perusteella nuorten kanssa toteuttamani toiminta voitaisiin luokitella kuvataideterapeuttiseksi menetelmäksi. Terapian käsite näkyy opinnäytetyössä niiltä osin, kun se esiintyy työn teoriaperustassa. En kuitenkaan käytä terapian käsitettä kuvaillessani ryhmäkertoja.

5.3 Therapeutic Thematic Arts Programming -menetelmä

Therapeutic Thematic Arts Programming -menetelmä (lyhyemmin TTAP) on terapeuttisen virkistystoiminnan ja luovan taideterapian periaatteita yhdistävä ohjaajien työvälineeksi tarkoitettu menetelmä, joka on kehitetty ikääntyneiden aikuisten hoidon ja kuntoutuksen kaikkiin vaiheisiin ja muotoihin. TTAP -menetelmä perustuu tutkimustyöhön, joka on lisännyt tietämystä ihmisen fysiologisen oppimisen ja kehityksellisen vanhenemisen välisistä yhteyksistä. TTAP koostuu terapeuttisia hyötyjä aikaansaavista toiminnoista. Nämä hyödyt saavutetaan kahdella tavalla: taiteen (kuten kielen, musiikin, tanssin ja näytelmien) sekä eri aivoalueiden stimuloinnin avulla. (Levine Madori 2010: 13, 55.)

TTAP:n avulla voidaan saada aikaan luova ja rikastava ympäristö, joka stimuloi ja lisää vapaaehtoisen osallistumisen mahdollisuuksia. Ryhmän sisäisessä vuorovaikutuksessa yksilö havaitsee muiden ryhmän jäsenten henkilökohtaisia ja sosiaalisia arvoja, mikä voi tuottaa hänelle itselleen hyötyä. TTAP:ta voidaan soveltaa kaikkeen toimintaan, jonka tarkoituksena on ylläpitää erilaisten yksilöiden terveyttä. Ohjaajan näkökulmasta

haasteena on luoda ohjelmaa, jota voidaan mukauttaa ryhmän eri yksilöiden erilaisiin tarpeisiin. (Levine Madori 2010: 54.)

5.3.1 Menetelmän luonne ja tavoitteet

Tieteen viimeaikainen ymmärrys aivoista paljastaa, miten kukin aivojen alue toimii osana kokonaisuutta. Gardner kehitti konseptin, jonka mukaan ihminen oppii parhaiten, kun hän käyttää aivojen jokaista kolmea aluetta – affektiivista, strategista ja tunnistamisen järjestelmää – siihen, miten hän käsittelee elämään kuuluvia asioita. Gardnerin seitsemän oppimistyyliä kuvaavat sitä, kuinka ihmiset oppivat eri tavoin. TTAP:ssa sovelletaan kutakin näistä oppimistyylistä: kielellinen oppija, loogis-matemaattinen oppija, spatiaalinen oppija, musiikin kautta oppiva, kinesteettinen oppija, interpersonaalinen oppija sekä intrapersonaalinen oppija. Ne toimivat menetelmässä käytetyn temaattisen ohjelmoinnin perustana. (Levine Madori 2010: 63–64.)

TTAP:ssa keskitytään kahteen pääteemaan: 1) tarjotaan mahdollisuuksia oppimiseen erilaisilla oppimisen tyyleillä (ks. edellinen kappale) sekä 2) stimuloidaan aivojen alueita samanaikaisesti. Temaattinen ohjelmointi on prosessi, joka edistää luovaa ajattelua, sitä seuraavaa aivoriihityöskentelyä ja lopulta toteuttamista. Asiakkaan antama palaute on keskeisessä asemassa, sillä se antaa henkilölle mahdollisuuden ilmaista itsenäistä ajatteluaan ryhmässä ja edistää ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta. Tämä lisää osallistumista ja yksilöllisyyttä sekä nostaa itsetuntoa. (Levine Madori 2010: 64.)

Teemat ovat luonnollinen tapa oppia ja käsitellä tietoa toiminnan kautta. Temaattisessa ohjelmassa osallistujat voivat ymmärtää käsiteltävänä olevaa aihetta syvällisemmin. Temaattinen ohjelmointi on menetelmä, jossa voidaan soveltaa luovan taideterapian muotoja siten, että ne täydentävät terapeutista prosessia ja lopputulosta; voidaan saada aikaan luovia toimintoja, jotka kulkevat käsi kädessä. Teemat myös liittyvät merkityksellisellä tavalla tosielämään. TTAP yhdistää taideterapian eri muotoja tematisoidun ohjelman struktuurissa. Keskeisenä tavoitteena on antaa osallistujalle luovia taidekokemuksia, kuten kirjoittamista, kuvanveistoa, liikuntaa, musiikkia, runoutta, ruokaohjelmia, teematapahtumia ja valokuvausta. (Levine Madori 2010: 66, 71.)

TTAP-menetelmällä on viisi päätavoitetta:

1. Soveltaa periaatetta, jonka mukaan aivoja on käytettävä niiden toiminnan heikkenemisen estämiseksi. Tässä keskeistä on aivojen kaikkien alueiden stimulointi kognitiivisen, emotionaalisen, fyysisen ja sosiaalisen toiminnan parantamiseksi.
2. Tarjota osallistujalle tilaisuuksia yhdistää elämäkokemuksiaan ryhmätoimintakokemuksiin käsittelemällä esineiden suhteita taiteellisessa prosessissa.
3. Tarjota järjestelmä, jossa osallistuja voi uudelleen päästä osaksi tukea ja turvallisuutta antavaa sosiaalista ryhmää ja näin lisätä omaa sosiaalista kanssakäymistään.
4. Ottaa osallistuja mukaan monenlaiseen luovaan taidetoimintaan: musiikki, piirtäminen, kuvanveisto, liikkuminen, runous ja temaattiset erikoistapahtumat.
5. Tarjota ohjelmaa, jossa osallistuja pääsee nauttimaan flow-kokemuksesta.

(Levine Madori 2010: 13.)

Vaikka menetelmä on kehitetty ikäihmisten kuntoutukseen ja hoitoon, sitä voidaan soveltaa myös muiden kohderyhmien kanssa. Edellä luetelluista päätavoitteista ensimmäinen kuvaa aivojen toiminnan heikkenemisen estämistä. Tämä tavoite viittaa ikävaiheeseen, tai tilanteeseen, jossa toiminnalla pyritään ehkäisemään toimintakyvyn heikkenemistä. Tavoitteet kahdesta viiteen ovat enemmän universaaleja. Ne eivät viittaa tietylle ikävaiheelle tai tilanteelle tyypilliseen tarpeeseen. Ensimmäisessä tavoitteessa mainittu monipuolinen aivojen stimulointi on kuitenkin myös neutraali tavoite, ja se voisi koskea kaikkia ikäryhmiä. Toinen tavoite esittää mahdollisuuden elämäkokemusten yhdistämisestä ryhmäkokemuksiin. Kolmannessa tavoitteessa mainitaan tukea ja turvallisuutta antavan sosiaalisen ryhmän tarjoava järjestelmä. Neljäs tavoite kuvaa erilaisia taiteen muotoja ja niihin mukaan ottamista. Viimeinen tavoite mainitsee flow-kokemuksen osana ohjelmaa.

Arvioin alkuperäisessä TTAP:n mallissa käytettäviä menetelmiä, ja niiden soveltuvuutta yhteisökeskuksessa käyville 10–15-vuotiaille nuorille. Suunnitelmat ryhmäkerroille muodostuivat alkuperäistä mallia huomattavastikin muokaten. Toimintaa on kuitenkin edelleen mielekästä kutsua vaiheittaiseksi ja TTAP -menetelmää noudattelevaksi.

5.3.2 Yhdeksän vaihetta

Tarkoituksena on soveltaa toisiinsa liittyviä taiteellisia toimintoja tietyn teeman mukaan. Osallistujat saavuttavat vaiheittaisuuden kautta stimuloivia ja rikkaita ryhmässä toimimisen kokemuksia. Näillä yhdeksällä vaiheella edistetään osallistumista. Vaiheiden järjestyksen ei tarvitse olla sama kuin tässä on esitetty, ja vaiheita voidaan toistaa osallistujien niin halutessa. Kyseiset yhdeksän vaihetta ovat seuraavat:

1. vaihe: Yksilöllisestä ajattelusta ryhmän ideointiin (kielellinen)
2. vaihe: Kirjatuista ideoista musiikkiin (musiikillinen)
3. vaihe: Mielensisäisestä musiikista kuvaksi (spatiaalinen)
4. vaihe: Kuvasta veistokseksi (kinesteettinen)
5. vaihe: Veistoksesta liikunnaksi (kinesteettinen)
6. vaihe: Liikunnasta sanoiksi/runoudeksi ja tarinoiksi (kielellinen)
7. vaihe: Sanoista mielen ruokaan = pohdintaan/ajatuksiin (kielellinen)
8. vaihe: Ajatuksista teematapahtumaksi (interpersoonallinen)
9. vaihe: Tapahtumasta valokuvaukseksi (intrapersonaalinen)

(Levine Madori 2010: 71.)

6 Toiminnan suunnittelu ja toteutus

Nuorille suunnatun taidetoiminta mukailee sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita ja TTAP:n menetelmiä. Taidetoiminnan lopullisena tavoitteena on osallistujien subjektiivisuuden vahvistaminen. Jokaiselle toiminnalliselle ryhmäkerralle on asetettu erillinen osatavoite, jonka tarkoituksena on heijastaa ja tukea lopullista tavoitetta. Ryhmäkertojen toteutuksessa pyrin huomioimaan teoriaperustan, kohderyhmän sekä toiminnalle asetetut tavoitteet. Ryhmäkertoihin osallistui 10–15-vuotiaita nuoria. Nuoria oli keskuksessa paikalla iltapäivisin vaihteleva määrä. He käyvät keskuksessa useimpina arkipäivinä ja osallistuvat järjestettyihin aktiviteetteihin vapaaehtoisesti. Ryhmäkerrat pidettiin keskuksen sisätiloissa. Keskuksella oli tarjota toimintaan tarvittavat välineet ja materiaalit, ja ne löytyivät suurimmaksi osaksi jo valmiina.

Toiminnan ohjaajan, innostajan, tulee aktivoida ja kannustaa, sananmukaisesti innostaa, nuoria osallistumaan. Innostajan ammatillisena tehtävänä on toimia sosiaalisten prosessien liikkeelle saattajana ja kollektiivisuuden katalysaattorina (Kurki 2000: 81). Olin havainnut, että nuoret ovat aktiivisia. Monesti he aloittivat asioita mielellään ja etenivät erilaisissa tilanteissa nopeasti. He noudattivat annettuja ohjeita suurimman osan

ajasta tunnollisesti ja esittelivät mieluusti osaamistaan. Arvioin tarvittavan osallistujajoukon kokoon saamisen olevan todennäköistä.

Kielimuuri oli huomioonotettava tekijä. Niin henkilökunta kuin nuoretkin puhuvat pääasiallisesti albanian kieltä. Hallitsin hieman albanian kielen perussanastoa itsenäisen opiskelun sekä vierailuni aikana oppimani myötä, mikä oli auttanut kontaktin saamisessa nuoriin. Nuoret opiskelevat englantia koulussa, mutta heidän kielitaitonsa ei ollut sillä tasolla, että olisin voinut ohjeistaa toimintaa heille englanniksi. Keskuksen työntekijät toimivat siis ryhmäkerroilla tulkkina. Joukosta löytyi työntekijöitä, joilla oli hyvä englannin kielen taito. Taidetoiminnassa muut elementit korvaavat puhuttua kieltä, joten en oletanut kielimuurin osoittautuvan suureksi haasteeksi. Molemmat osapuolet olivat tietoisia yhteisen kielen puutteesta, eikä tämä ollut estänyt yhdessä toimimista aikaisemminkaan.

TTAP:ssa vaihteellisuus ja temaattisuus ovat keskeisiä elementtejä. Toiminnassa mukaillaan näitä menetelmälle ominaisia piirteitä. Toteutus jaettiin useaan toiminnalliseen ryhmäkertaan, jotta jokaisessa vaiheessa olisi mahdollista keskittyä työskentelyyn tarpeeksi perusteellisesti. Oletin, että nuoret keskittyvät paremmin työskentelyyn, mikäli vaiheita ei seuraisi liian montaa peräkkäin. Lopullinen kuuden ryhmäkerran lukumäärä muodostui sen perusteella, miten vaiheita oli mahdollista yhdistää toisiinsa mielekkäästi. Kuuden kerran kokonaisuus toteutettiin kahden viikon aikana.

6.1 Ensimmäinen ryhmäkerta

Ensimmäisellä kerralla nuoret kerättiin koolle ja heitä tiedotettiin alkavasta taideprojektista. Esittelyille ei ollut tarvetta, sillä osallistujat ja ohjaajat tunsivat toisensa ennestään. Ryhmäkerran tavoitteena oli ryhmän yhteen kokoaminen, pelisääntöjen läpikäynti sekä yhteisen työskentelyn aloittaminen. Mahlakaarron mukaan subjektiivien rakentuminen tarkoittaa prosessia, johon yksilö tarvitsee ympärilleen toisen ihmisen tai ryhmän johon samaistua. Subjektin toimijuus syntyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja subjektiivus ilmenee toimijuutena suhteessa ympäristöön. (Mahlakaarto 2010: 23–24.)

TTAP:n ensimmäisessä vaiheessa *yksilöllisestä ajattelusta ryhmän ideoihin* painottuu kielellisen oppimisen muoto. Tässä vaiheessa voidaan hyödyntää jotakin graafista organisointimallia. Se voi olla esimerkiksi aikajana tai rakennelma, jolla havainnollistetaan ja esitetään asioiden välisiä yhteyksiä. Graafinen organisointimalli voi sisältää tauluja, papereita tai kortteja. Tarkoituksena on ryhmäläisten ideoiden tuottaminen ja niiden organisointi: osallistujien kertomia ajatuksia kirjataan ylös. Levine Madori esittelee TTAP:a sovellettaessa onnistuneiksi todettuja teemoja. Niitä ovat esimerkiksi vuodenajat, kulttuuri, harrastukset, perhe ja taide. (Levine Madori 2010: 66–74.)

Ensimmäisellä kerralla toteutettiin ideoiden keruutehtävä, jonka tarkoituksena oli virittää nuoria projektiin. Nuorilta kysyttiin ”Mistä sinä voisit tehdä taidetta?”. Taide oli yksi Levine Madorin esittämistä toimivista teemoista. Tämän kysymyksenasettelun tarkoituksena oli saada nuoret pohtimaan, mitä heidän olisi mahdollista itse luoda, ja millaiset aiheet heitä kiinnostavat.

Mönkkösen (2007: 144) mukaan subjektiivisen kokemuksen liittyy mahdollisuus tehdä valintoja. Pysin siihen, että kullakin ryhmäkerralla osallistujille annetaan selkeä ja yksinkertainen ohjeistus, mutta heidän on mahdollisuus tehdä omaa työskentelyä koskevia valintoja. Nuorilta kysyttiin myös ennen tätä kysymyksenasettelua heidän näkemyksiään siitä, mitä taide on. Tästä heräsi ajatuksia ja keskustelua – taide ei merkitse vain yhtä asiaa, kuten maalaamista tai maalausta. Jokaiselle jaettiin post-it-lappu, johon jokaisen tuli kirjoittaa yksi asia, ilmiö tai esine, josta he voisivat mielestään tehdä taidetta. Nämä kerättiin yhdelle taululle odottamaan seuraavaa tapaamiskertaa. Tapaamiskerta ei kestänyt kauan. Tarkoituksena oli käynnistää projekti, keskustella vapaamuotoisesti ja herättää osallistujien uteliaisuus ja huomio seuraaviin ryhmäkertoihin.

6.2 Toinen ryhmäkerta

Ryhmäkerran tavoitteena oli luoda kuvataidetta kirjattujen ideoiden pohjalta. TTAP:n toinen vaihe *kirjatuista ideoista musiikkiin* painottaa oppimista musiikin kautta ja sisältää ohjatun musiikkia sisältävän meditatiivisen mielikuvaharjoituksen. Mielikuvaharjoituksessa osallistujat hiljentyvät kuuntelemaan musiikkia ja luovat mielensisäisiä kuvia ohjaajan kertomien ohjeiden mukaan. Heränneistä muistoista ja

ajatuksista keskustellaan yhdessä. (Levine Madori 2001: 74–76.) Kohderyhmä huomioiden muutin kuitenkin musiikin soveltamisen tapaa tähän ryhmäkertaan.

TTAP:n kolmas vaihe *mielensisäisestä musiikista kuvaksi* painottaa spatiaalista eli visualisoivaa teeman käsittelyä. Yhdistin toisella ryhmäkerralla menetelmän toisen ja kolmannen vaiheen. TTAP:ssa fyysisiä ja emotionaalisia reaktioita musiikkiin voidaan käsitellä vertauskuvallisesti nimettyjen kategorioiden kautta, joista käytetään termejä maamusiikki, ilmamusiikki, tulimusiikki, vesimusiikki, syvyysmusiikki ja nousumusiikki. Jokaisesta kategoriasta esitelty esimerkki edustaa klassista musiikkia, Beethovenin ja Bachin sinfonioita. (Levine Madori 2010: 76.) Sisällytin samankaltaisen musiikin osaksi tätä ryhmäkertaa.

Musiikki on työväline tunnetiloihin vaikuttamisessa. Maalausharjoituksissa on yleensä pyritty neutraaliin olotilaan, eikä siihen ole pyritty merkittävästi vaikuttamaan musiikin avulla. Musiikki voi tosin auttaa rentoutumaan ja luomaan miellyttävää ilmapiiriä. (Lieppinen 2011: 96.) Tällä ryhmäkerralla soitettiin musiikkia, jonka oli tarkoitus toimia tunnelman virittäjänä ja työrauhan edistäjänä. Tunnetiloihin ei siis pyritty varsinaisesti vaikuttamaan musiikin kautta, mutta sen tarkoitus oli edistää työskentelyyn keskittymistä. Näin kirjatuista ideoista syntyi musiikin säestämänä kuvia.

Ensimmäisellä ryhmän tapaamiskerralla kootut laput aiheineen olivat valmiina taululla, josta jokainen osallistuja aluksi haki oman lappunsa. Tehtävänantona oli piirtää tai maalata oman aiheen pohjalta taideteos. Roosin mukaan subjektiviteetilla tarkoitetaan ihmisen arvomaailmaa, arviota omasta elämästä sekä hänen tärkeäksi kokemiaan elämänalueita (Roos 1987: 45). Nuoren olisi mahdollisuus nostaa esille itselleen tärkeäksi kokemiaan asioita ja keskittyä itselleen mielekkäisiin ja merkityksellisiin teemoihin. Nuorten aiheet, joita oli jokaisella lapulla ohjeistuksen mukaan yksi, sisälsivät muun muassa paikkoja, perheenjäseniä, luontokappaleita ja esineitä. Ohjeistus antoi jälleen tilaa nuoren omalle lähestymistavalle ja valinnoille, mikä edistää subjektiivisuuden tukemisen tavoitetta. Oli mahdollista esimerkiksi yksinkertaisesti piirtää kirjoittamansa sana kuvalliseen muotoon tai tehdä teoksesta suurempi kokonaisuus. Työskentelymetodin valita piirtämisen ja maalaamisen väliltä, ja käytettävissä olevia tarvikkeita, kyniä ja papereita, sai käyttää vapaasti.

6.3 Kolmas ryhmäkerta

TTAP:n neljäs vaihe *kuvasta veistokseksi* painottaa kinesteettistä eli tekemisen ja liikkeen kautta oppimista. Neljäs ja viides vaihe oli luontevaa yhdistää kolmannella ryhmäkerralla, sillä molemmissa oli kyse liikkeen tuottamisesta ja tekemisestä. Tavoitteena tällä ryhmäkerralla oli osallistuminen ja itseilmaisuus liikkeen ja draaman kautta. Aktiivinen subjektiivisuus ja toimijuus syntyvät oman äänen ja oman toiminnan kautta. Subjektiivisuus ja toimijuus vaativat myös jatkuvaa neuvottelua omien rajojen kanssa. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 144.)

Alun perin suunnittelin tähän vaiheeseen TTAP:n mallissa tyyppillistä savitöiden tekoa, mutta tämä ei ollut mahdollista tarvittavien materiaalien puuttuessa. Savityöt muuttuvat ruumiin liikkeeksi: nuoret voisivat itse toimia veistoksina tai hahmoina ja näin havainnollistaa tehtyjä kuvia. Jokainen nuori etsi oman teoksensa ja asetuimme rinkiin. Osallistujat ojensivat työnsä samanaikaisesti vieressä olevalle. Tehtävänä oli esittää vuorotellen ryhmäläisille mitä toisen teoksessa näkyy. Toimintaan haettiin mielekkyyttä sillä, että yleisö sai arvata kunkin teoksen sisällön pantomiimina toteutetuista esityksistä. Tarvittaessa myös äänet ja puhe tukivat esitystä. Nuoret saattoivat pyytää muita avuksi esittämään.

TTAP:n viidennessä vaiheessa *veistoksesta liikkumiseen*, joka myös painottaa kinesteettistä oppimista, vietiin hahmo- ja esittämisteema vielä pidemmälle. Viides vaihe sisältää tyyppillisesti musiikin tahtiin liikkumista tai tanssia, jonka tukena voidaan käyttää monenlaista rekvisiittaa. Keskuksen nuoret kuitenkin pelasivat pelejä, urheilivat tai olivat muuten paljon liikkeessä säännöllisesti. Sen sijaan keskinäisen vuorovaikutuksen ja yhteisen tekemisen lisääminen oli nähdäkseni tavoiteltavaa.

Lyhyistä pantomiimiesityksistä edettiin draamatyöskentelyyn. Draamaa on käytetty pitkään vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Draama perustuu toiminnallisuuteen ja ryhmä on työskentelyssä tärkeä. Jokainen draamaryhmän jäsen ja välillä niin sanottu passiivinen osallistuja, katsoja, on altis draamatyöskentelyn vaikutuksille. Draaman työskentelytavat tukevat osallisuutta ja dialogia. (Kuukasjärvi 2011: 61.) Osallistujat jaettiin kolmeen ryhmään. Jokainen ryhmä valmisteli esityksen, jossa jokainen näytteli omaa aiemmin esittämäänsä teoksen inspiroimaa hahmoa tai asiaa. Ryhmän oli siis koostettava yhteinen näytelmä tai tilanne, jossa jokainen tulkitsee aiemmin esittämäänsä hahmoa.

Subjektius on toimijuutta, joka ilmenee aktiivisena osallistumisena ja neuvotteluna omasta paikasta (Mahlakaarto 2010: 25). Ryhmässä toteutettujen toiminnallisten ja draamallisten menetelmien myötä pyrittiin osallistumiseen ja oman toimijuuden hahmottamiseen suhteessa muihin toimijoihin ja ympäristöön. Hämäläisen (1999: 61) mukaan puutteellinen subjektius voidaan nähdä kykenemättömyytenä tarttua asioihin, joten jokaista nuorta rohkaistiin osallistumaan esitykseen sen alusta loppuun omassa roolissaan mahdollisesta epävarmuudesta huolimatta.

6.4 Neljäs ryhmäkerta

TTAP:n kuudes vaihe *liikkeestä sanoihin – runous ja tarinat* palaa kielellisen oppimisen muotoon. Siinä voidaan esimerkiksi kirjoittaa ryhmän kesken yhteinen runo tai tarina (Levine Madori 2010: 89). Ryhmäkerran tavoitteena oli sanoittaa draamaesitykset tarinamuotoon. Tuulari kuvailee kirjoittamisen olevan kielen kanssa toimimista. Kielen avulla voidaan muun muassa kuvata ja luokitella asioita, luoda ja ylläpitää yhteyttä muihin ja ilmaista käsityksiä itsestä. Luova kirjoittaminen aktivoi psyykkisiä tapahtumaketjuja, jolloin kirjoittamisen työ lähentää ihmistä omaan minuuteensa. Tällainen itseilmaisu on myös itseyden hakemista ja löytämistä. (Tuulari 2000: 29–30.)

Osallistujia ohjeistettiin jakautumaan samoihin pieniin ryhmiin, joissa he viime kerralla esiintyivät. Ryhmäläisille annettiin aikaa pohtia omaa draamaesitystään. Tämän jälkeen heidän tulisi kirjoittaa esitys tarinamuotoon. Nuorten lukemisen ja kirjoittamisen taidot olivat eri tasoilla, joten kirjoittaminen sopi tehtäväksi ryhmässä. Kun subjektuiden tukemista tarkastellessa toiminnan käsitteen kautta, huomio kiinnitetään siihen, minkälainen toiminta on asiakkaalle haasteellista, tavoiteltavaa ja mihin tämä voi sitoutua (Mönkkönen 2007: 142–143). Kaikilla oli mahdollisuus osallistua esityksen muisteluun, tarinan muodostamiseen ja ainakin välillisesti myös lopulliseen kirjoitustyöhön.

6.5 Viides ryhmäkerta

Viidennellä ryhmäkerralla yhdistyivät TTAP:n seitsemäs vaihe *sanoista mielen ruokaan* ja kahdeksas vaihe *ajatuksista teematapahtumaan*. Ryhmäkerran tavoitteena oli toteuttaa omaa kulttuuria korostava juhla. Ihmiset seurustelevat syönnin yhteydessä ja samalla kokevat emotionaalista yhteyttä ystäviin ja sukuun läpi elämän. Ruoka voi edustaa erilaisia kulttuureita ja eri juhlapäiviin liittyy erilaisia ruokia. Ruokaa voidaan käyttää monella tapaa esimerkiksi yhdessä raaka-aineita hankkien, ruokaa valmistuen tai tarkastelemalla sen alkuperää. (Levine Madori 2010: 90).

Innostamisen toiminta tavoittelee kulttuurisen demokratian saavuttamista. Sen perustana on kulttuurien monipuolinen kirjo sekä yksilöiden monipuoliset kulttuuriset tarpeet. (Kurki 2000: 25.) Subjektiviteetin kautta muodostuu ihmisen elämäntapa, joka on yksilön elinolosuhteiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja interaktion kokonaisuus (Roos 1987: 45). Viidennellä kerralla nuorten oli mahdollisuus tuoda ilmi omaa kulttuuritaustaansa ohjelman, musiikin ja ruuan kautta. Tehtävänannot eivät tällä kerralla tulleet taidetoiminnan ohjaajalta. Osa nuorista osallistui ruuanlaittoon, ja yhdessä henkilökunnan kanssa valmistettiin normaalia lounasta monipuolisempi kattaus, joka tarjottiin ja syötiin yhdessä. Tämän jälkeen pelattiin yhdessä pelejä ja nuoret pitivät tanssiesityksen musiikin säestämänä.

6.6 Kuudes ryhmäkerta

TTAP:n yhdeksäs vaihe *tapahtumasta valokuvaan* oli kuudennen ryhmäkerran teema. TTAP:ssa tällä kerralla voidaan esimerkiksi pyytää osallistujaa kertomaan itseään puhuttelevista kuvista tai asettamaan niitä aikajanelle. Valokuvista voidaan tehdä myös ryhmäprojekti tai kollaasi. (Levine Madori 2010: 94.) Viimeinen tapaamiskerta edustaa myös aina lopettamisvaihetta. Tavoitteena oli onnistunut lopettamisvaihe ja ryhmäkertojen merkitysten pohdinta. Ryhmäkertaan sisältyi edellisten kertojen aikaansaannosten tarkastelua ja vapaamuotoista ajanviettoa.

Kuvataideteokset ja kirjoitetut tarinat ripustettiin vierekkäin keskuksen seinälle. Keskuksen henkilökunta oli ottanut eri tapaamiskerroilta toiminnan lomassa kuvia, jotka he olivat siirtäneet tietokoneelle. Kuvia katseltiin yhdessä, mikä mahdollisti viihdykkeen lisäksi taidetoiminnan aikaisten tapahtumien, kokemusten ja tunteiden mieleenpalauttamisen. Oman toiminnan reflektointi oli oleellinen tavoite lopettamiskerralle. Subjektuuden rakentuminen on oman itsen persoonallista, psyykkistä ja emotionaalista prosessia sekä valmiutta käydä läpi tätä prosessia (Mahlakaarto 2010: 24). Asetuimme piiriin ja jokainen sai vuorotellen kertoa millaiseksi oli kokenut taidetoiminnan. Mikä oli helppoa ja mikä vaikeaa? Missä onnistuivat, mitä olisin voinut tehdä paremmin? Kysymällä näitä kysymyksiä nuoret joutuivat pohtimaan omaa toimintaansa, ja mitä se oli heissä herättänyt. Viimeisen kerran päätteeksi annettiin vielä aplodit kaikille ja kiitettiin toisia hienosta työskentelystä.

6.7 Ryhmäkertojen arviointi

Ensimmäisellä ryhmäkerralla tavoitteena oli ryhmän yhteen kokoaminen, pelisääntöjen läpikäynti sekä yhteisen työskentelyn aloittaminen. Osallistujamäärä vaihteli kullakin ryhmäkerralla, mutta keskuksessa paikallaolevista nuorista lähes kaikki osallistuivat jokaisella kerralla. Tässä tapahtui vaihtelua kertojen sisällön ja nuorten kiinnostusten mukaan. Ne, jotka eivät toimintaan osallistuneet, saattoivat kuitenkin seurata toimintaa sivusta. Sääntönä oli, että nuoren osallistuessa toimintaan, mukana tuli olla ryhmäkerran alusta loppuun asti. Ryhmäkertojen aikana tuli myös käyttäytyä hyvin ja kohdella muita kunnioittavasti. Nuoret noudattivat näitä yhteisiä sääntöjä lähes aina. Osallistuneiden nuorten lukumäärä vaihteli 9 ja 15 välillä kertaa kohti, mikä osoittautui sopivaksi määräksi. Subjektiuden rakentuminen tarkoittaa yksilölle oman itsen persoonallista prosessia, johon tarvitaan toinen ihminen tai ryhmä johon samaistua, ja joka voi vahvistaa minän olemassaoloa. Näin yksilö voi vahvistaa subjektiuden kokemusta ja peilata omaa sosiaalista ympäristöään. Subjektin toimijuuteen liitetään subjektin tahdonvapaus, kyky puolustaa ja hallita itseään ja toisia, sekä kyky toimia rationaalisesti. (Mahlakaarto 2010: 23–24.)

Toisen ryhmäkerran tavoitteena oli luoda kuvataidetta kirjattujen ideoiden pohjalta. Tehdessään kuvia nuoriksi kasvavat käsittelevät omia kokemuksiaan ja kulttuurista identiteettiään ja tukeutuvat muihin kuviin. Kuvien rakenteiden vaiheilla etsitään omaa yksilöllistä tapaa ajatella ja esittää. Tällöin myös hahmotetaan käsitystä itsestä erilaisten mahdollisuuksien valitsijana. (Kärkkäinen 2008: 85.) Subjektius on yksilön käsitystä itsestään ihmisenä, joka kykenee tekemään valintoja, sekä vaikuttamaan oman elämänsä muotoutumiseen omalla toiminnallaan (Mönkkönen 2007: 142.)

Valinnanvapauden käsite on selkeästi nähtävissä kaikissa pääteorioissani, subjektiuden määritelmässä, innostamisen ideologassa sekä myös TTAP:ssa. Vapauden käsitys tarkoittaa Levine Madorin (2010: 45) mukaan sitä, että yksilö osallistuu toimintaan pelkästään hovin vuoksi. Terapeutti pyrkii jatkuvasti siihen, että osallistujat ilmaisisivat itseään keskusteluissa ja taidekokemusten kautta. Näin vaalitaan osallistujien vapaata tahtoa päättää osallistumisesta ja sen laajuudesta. Teorian vaatimus vapaudesta tehdä omia valintoja näyttäytyi nuorille ohjatussa taidetoiminnassa mahdollisuutena luovuuteen ja itseilmaisuuksiin. Nuorten oma työskentely ja persoona määrittivät työskentelyprosessia ja lopputulosta jokaisella kerralla. Toisen ryhmäkerran tavoite saavutettiin nuorten kuvataidetyöskentelyn kautta.

Kolmannen ryhmäkerran tavoite oli osallistuminen ja itseilmaisu liikkeen ja draaman kautta. Ryhmäkertaan sisältyi kuvataidetoihin pohjautuvat pantomiimiesitykset sekä pantomiimirooleista koostetut esitykset pienryhmissä. Identiteettityön ja subjektiuden tukemisen avuksi tulisi tarjota monipuolisia välineitä: kielellisiä, kuvallisia, toiminnallisia, musiikillisia ja draamallisia välineitä voidaan käyttää toisiaan täydentävästi. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 141). Kolmannen ryhmäkerran voidaan nähdä hyödyntävän erilaisia välineitä toisiaan täydentävästi subjektiuden tukemiseksi. Ryhmäkerta sisälsi pienissä ryhmissä työskentelyä, mikä lisäsi kommunikaatiota ryhmäläisten välillä. Tämä oli tärkeää, sillä subjektiuden rakentumisessa oleellista on vuorovaikutuksessa syntyvä subjektiopositio suhteessa ympärisöön (Mahlakaarto 2010: 25). Voidaan puhua subjektiudesta tai toimijuudesta, jossa ihminen nähdään kykenevänä ohjaamaan itse omaa toimintaansa sen sijaan, että selitystä toiminnalle haetaan ulkopuolelta. (Mönkkönen 2007: 144.) Nuoret onnistuivat hyvin itseilmaisussa liikkeen ja draaman kautta. He olivat aktiivisesti työskentelyssä mukana, viimeistään kun heitä oli epävarmuuden hetkinä edelleen rohkaistu osallistumaan.

Neljännän ryhmäkerran tavoitteena oli sanoittaa draamaesitykset tarinamuotoon. Kirjoittamisen taitojen epätasaisuus oli haaste, sillä kaikkien ryhmäläisten toimintaan osallistumisen tuli olla mahdollista. Ryhmässä kirjoittaminen oli heille ilmeisesti uutta ja työnjako ryhmissä oli toisinaan hieman haasteellista. Nuorille painotettiin, että vain yksi kerrallaan kirjoittaa ja tarinan sisällöstä tulee keskustella yhdessä. Subjektius on toimijuutta, joka ilmenee aktiivisena osallistumisena ja neuvotteluna omasta paikasta. (Mahlakaarto 2010: 25). Pienryhmissä nuoret määrittivät toiminnallaan jälleen paikkaansa ryhmän jäsenenä, eli neuvottelivat paikastaan. Näin he neuvottelivat myös omista rajoistaan: subjektiuus ja toimijuus vaativat jatkuvaa neuvottelua omien rajojen kanssa. (Eteläpelto – Collin – Saarinen 2007: 144). Jokainen ryhmä koosti ja kirjoitti onnistuneesti omaan draamaesitykseensä pohjautuvan tarinan.

Viidennellä ryhmäkerralla tavoitteena oli toteuttaa kulttuurinen juhla. Jokainen ryhmäkerta oli kaikesta syrjinnästä vapaa ja monipuolisen osallistumisen kaikille mahdollistava. Nuoret pitivät musiikista ja tanssimisesta, ja he esittelivät mielellään taitojaan tällä saralla. Tällä ryhmäkerralla nuoret saattoivat ilmentää kulttuuriaan ja omaa arvomaailmaansa. Kulttuurien eroavuuksia tai erityispiirteitä ei kuitenkaan nostettu erityiseen rooliin. Roosin mukaan subjektiiviteetti tarkoittaa ihmisen arvomaailmaa, arviota omasta elämästä sekä hänen tärkeäksi kokemiaan elämänalueita. Subjektiiviteetin kautta muodostuu ihmisen elämäntapa, joka on yksilön

elämänvaiheiden, elinolosuhteiden ja interaktion kokonaisuus. (Roos 1987: 45.) Nuorten, henkilökunnan ja itseni välinen yhteinen ruuan valmistus, tarjoilu ja ruokailu oli yhdessä tekemistä, joka lisäsi vuorovaikutusta ja yhdenvertaisuutta ryhmässä. Subjektiutta voidaan vahvistaa parhaiten juuri kohtelemalla ihmistä subjektina (Hämäläinen 1999: 61). Ryhmäkerran lopputuloksena oli onnistunut tapahtuma, jossa kaikki viihtyivät.

Kuudennen ryhmäkerran tavoite oli onnistunut lopettamisvaihe ja ryhmäkertojen merkitysten pohdinta. Viimeinen kerta sisälsi ryhmäkertojen yhteydessä otettujen kuvien katselua, aikaansaatuisten teosten tarkastelua ja koko prosessin pohdintaa. Nuorille vaikutti olevan hieman vaikeaa arvioida ryhmäkertojen sisältöjen haastavuutta tai omaa suoriutumista. He eivät ehkä ole tottuneet tekemään tällaisia arviointoja. Jokaiselta nuorelta kuitenkin pyrittiin saamaan kommentteja. Haastavimmaksi osuudeksi koettiin draamaharjoitukset. Nuoret olivat kuitenkin osallistuneet aktiivisesti myös näihin harjoituksiin. Ryhmäkerrat kokonaisuudessaan saivat nuorilta myönteistä palautetta. Kun tarkastellaan subjektiuden tukemista toiminnan käsitteen kautta, huomio kiinnitetään siihen, minkälainen toiminta on asiakkaalle haasteellista, tavoiteltavaa ja mihin tämä voi sitoutua. Toiminta itsessään voi palkita ja luoda onnistumisen tunteita. (Mönkkönen 2007: 143.) Tulkitsin, että toiminta oli kohderyhmälle hyvin soveltuvaa, ja että se tuotti erilaisia onnistumisen kokemuksia. Subjektius rakentuu kokemusten kautta (Mahlakaarto 2010: 25), joten ryhmäkerroilla koettu voi tukea subjektiutta. Nuorille annettiin myös myönteistä palautetta osallistumisesta ja onnistumisista ryhmäkertojen yhteydessä ja niiden jälkeen. Tarkoituksenmukaista oli, että nuorille jäisi positiivinen kuva ohjatusta taidetoiminnasta ja itseilmaisuuksiin keskittyvistä tilanteista. Viimeisen kerran tavoite saavutettiin selkeästi kaikilta osin ja se liittyy vahvasti subjektiuden tukemisen tavoitteeseen.

7 Lopuksi

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tukea nuorten subjektiutta taidetoiminnan keinoin. Opinnäytetyössä ei toteutettu tutkimuksellista aineiston keruuta tai analyysiä. Työ koostuu taustoituksesta, teoriaperustan rakentamisesta, teorian ja käytännön yhteensovittamisesta, ryhmäkertojen suunnittelusta ja toteuttamisesta sekä lopputulosten arvioinnista. Vilkan ja Airaksisen (2003) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä ei tarvitse välttämättä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Tutkimuksellisten keinojen käyttäminen saattaa jäädä jopa ylimalkaiseksi, sillä

tavoitteena on ensisijaisesti saavuttaa idealle asetetut tavoitteet. Siksi arvioinnissa on syytä pohtia kriittisesti selvityksen, eli aineiston keruun, tekemisen mielekkyyttä. Tulee myös arvioida selvityksen onnistumista sekä keinoja joilla sen olisi voinut muulla tavalla toteuttaa. (Vilka – Airaksinen 2003: 56, 158.)

Haastattelun toteuttaminen olisi ollut haasteellista kielen vuoksi. Havainnointi varsinaisena tutkimusmenetelmänä olisi voinut olla haasteellista toteuttaa samanaikaisesti ryhmäkertojen ohjauksen kanssa. Toki tein työmenetelmäksi luokiteltavaa havainnointia ryhmäkertojen aikana toimintaan myös itse osallistuen. Nyt arvioidessani opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena, olisin sisällyttänyt siihen toteutettavaksi kyselylomakkeen viimeisen ryhmäkerran jälkeen. Vilka ja Airaksinen (2003: 57) toteavat, että yleisin syy käyttää selvitystä toiminnallisessa opinnäytetyössä on tarve kohderyhmän tai sen tarpeiden selvittämiseksi. Koin kuitenkin ymmärtäväni ryhmän tilanteen suhteessa tavoitteeseeni riittävän hyvin jo etukäteen. Taidetoiminta oli lopulta siinä määrin universaalista ja helposti lähestyttävää, että uskoin keskenään erilaisten nuorten voivan hyötyä siitä.

Kyselylomakkeessa olisi voinut olla ryhmäkertoihin osallistuneille nuorille suunnattuja kysymyksiä toiminnan herättämistä ajatuksista ja kokemuksista sekä joitain kartoitettavia kysymyksiä. Olisin pyrkinyt sanoittamaan subjektiivisen tukemiseen liittyviä tekijöitä kysymysten avulla. Nyt opinnäytetyöni tulosten perusteluna toimii teoria sekä työmenetelmän muodossa toteuttamani luonteeltaan osallistuva havainnointi. Ehkä kyselylomakkeen avulla olisin saanut aineistoa, joka edelleen perustelee taidetoimintani subjektiivista tukevaa vaikutusta.

Taidetoiminnasta keskukselta saamani palaute oli kokonaisuudessaan myönteistä. Keskuksen työntekijät kiittivät ja kehuivat ryhmäkertoja. He myös totesivat taidetoiminnan olleen nuorille hyödyllistä, ja että nuoret työskentelivät hyvin toistensa kanssa toiminnan aikana. Myönteisen palautteen kautta näyttäytyy mahdollisuus kehittää yhteisökeskuksen toimintaa. Vaikka työelämälähtöinen toiminnan kehittäminen ei ollut tämän opinnäytetyön päätavoitteena, ehkä ryhmäkerrat tarjosivat henkilökunnalle uusia näkökulmia tai ideoita. Opinnäytetyöprosessi tarjosi siis mahdollisuuden kehittää keskuksen aktiviteettitoimintaa.

Taiteen ja kulttuuritoiminnan on empiirisin tutkimuksin todettu edistävän ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Havaintoja on dokumentoitu sekä taiteentekijöiden että

toimintaan osallistuneiden yksilöllisten kokemusten näkökulmasta. Kulttuurin ja taiteen merkitysten arviointia on tosin vaikeuttanut muun muassa se, että siihen ei ole olemassa kovin hyviä mittaamisen välineitä. (Känkänen 2013: 74–75.) Subjektiuden vahvistumista tai heikkenemistä on haasteellista arvioida AMK-opinnäytetyön resurssien puitteissa. Subjektiuden tukeminen muodostui päätavoitteeksi subjektiuden vahvistamisen sijaan, sillä arvioin sen saavutettavissa olevaksi tavoitteeksi. Työn vaikuttavuutta tai vaikutuksia pitkällä aikavälillä on kuitenkin vaikeaa tulkita. Tämä opinnäytetyöprosessi on ollut oppimiskokemus sekä myönteinen haaste.

Taiteen soveltava käyttö on lisääntynyt hyvinvointialoilla merkittävästi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tänä aikana on kertynyt runsaasti tutkimuksellista näyttöä joka osoittaa, että taidelähtöisistä menetelmistä on hyötyä lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä. (Känkänen 2015.) Taidelähtöiset menetelmät ovat siis todistetusti hyödyllisiä työvälineitä sosiaalialan työssä. Niitä on mahdollista käyttää erilaisissa työympäristöissä. Känkänen (2015) toteaa myös, että taiteen ja kulttuurin menetelmät eivät ole ikäsidonaisia. Tämä opinnäytetyö on esimerkki siitä, miten erilaisia menetelmiä voidaan hyödyntää tarkoituksenmukaisesti soveltaen erilaisille kohderyhmille. Opinnäytetyössä TTAP-menetelmä viitoitti toiminnan suunnittelua nuorille. Menetelmää voitaisi soveltaa edelleen räätälöiden myös esimerkiksi kehitysvammaisille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille, maahanmuuttajille tai nuoremmille lapsille. Toiminnalle sopivia ympäristöjä voisivat olla erilaiset asumisyksiköt, päivätoimintakeskukset tai koulut. Menetelmä on kehitetty ikääntyneiden aikuisten hoitoon ja kuntoutukseen, joten TTAP:n käyttö tälle kohderyhmälle sellaisenaan olisi myös mielenkiintoista.

Subjektiuden tukemisen onnistumista arvioidessani pohdin, että käsitteen soveltaminen alaikäisiin nuoriin voi olla hieman ongelmallista. Ihminen oppii ja kehittyy koko elinkaarensa ajan, mutta nuoruusiässä (yhteiskunnallinen) osallisuus, identiteetti sekä toimijuus ovat vielä selkeästi kehitysvaiheessa. Keskuksen henkilökunta kuitenkin viittasi nuorten ryhmään joskus sanalla ”adults” eli aikuiset. Ellei tämä johtunut englannin kielen osaamattomuudesta, ryhmäkertoihin osallistuneiden ikäisiin lapsiin aikuisina viittaaminen ehkä ilmentää jotain. Tässä opinnäytetyössä esitetyt nuoruuden ikävaiheen määrittelyt lapsuuden ja aikuisuuden välillä ovat melko itsestäänselviä. Erilaisissa kulttuureissa nämä määrittelyt lienevät erilaisia. Arvelen useiden yhteisökeskuksen nuorten elävän aikuismaisempaa elämää kuin 10–15-vuotiaat lapset keskimäärin. Siten subjektiuden käsitteen käyttäminen sekä sen tukemisen tavoitteeksi asettaminen on nähdäkseni perusteltua.

Sosiokulttuurisen innostamisen teoria soveltui hyvin albanialaisnuorten taidetoiminnan viitoittajaksi. Toiminnalla pyrittiin vastaamaan kohderyhmän tilanteeseen ja tarpeisiin, joihin innostamisen teoriali myös sopivat. Sosiokulttuurisessa innostamisessa tavoite ja ideologia ovat metodeja tärkeämpiä. Tämän vuoksi oli luonnollista valita innostamisen periaatteet ennen kaikkea ideologian suunnannäyttäjäksi oman toimintani taustalle. Innostamisen teorioista ei ole suuressa määrin löydettävissä suoria konkreettisia ohjeita toiminnallisten menetelmien toteutukseen. Tällaiset mahdolliset löydettävissä olevat ohjeistukset ovat teorian perusteella tehtyjä tulkintoja. Näitä tulkintoja tein opinnäytetyön varrella. Luvussa 3.2 esitellyn teoreettisen rungon mukailu perustelee teorian yhteyksiä käytännön toimintaan. Periaatteet ovat nähtävissä siis käytännön tasolla, sillä menetelmäratkaisuja on tehty niin sanotusti innostamisen hengen mukaisesti.

Innostamisen nimissä toteuttavien projektien määrittelyssä otetaan huomioon ihmisten arkielämän todellisuus siten, että sen laadullinen muuttaminen on lopullinen tavoite (Kurki 2000: 26). Nuorten rohkaisu monipuoliseen osallistumiseen, ja siten kestävä tulevaisuuden luomiseen, on tärkeää. Opinnäytetyö muistuttaa globaalista vastuusta ja tuo esiin sosiaalisen kestävyuden vaatimuksen näkökulman. Ne ovat osa sosiaalialaa ja sen tavoitteita sekä myös koulutusohjelman opintojen sisältöjä. Opinnäytetyön teoriaperusta linkittyy toteutettuun taidetoimintaan, mistä muodostuu teorian ja käytännön vuoropuhelu. Ryhmäkertojen yhteydessä esitelty teoria osoittaa toiminnan yhteyksiä subjektiuden tukemiseen. Ryhmäkerroille asetetut subjektiuden teoriaan yhdistyvät osatavoitteet saavutettiin. Johtopäätöksenä voidaan esittää, että subjektiuden tukeminen onnistui taidetoiminnan avulla.

Lähteet

Anttiroiko, Ari-Veikko 2003. Kansalaisten osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Bäcklund, Pia (toim.): Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. 14–31.

Common Country Assessment 2015. United Nations Country Team Albania. Verkkodokumentti.

<<https://ims.undg.org/downloadFile/06a8246f02de6bdee161faff14cdca740f881d23b349d96717d2f2c1b7e62e04>>. Luettu 15.6.2016.

Cuninghame, Christopher – Hallkaj, Elda 2015. Child Rights. Situation Analysis 2012-2015. Save the Children. Verkkodokumentti.

<<https://albania.savethechildren.net/sites/albania.savethechildren.net/files/library/Save%20the%20Children%20-%20Low%20Res.pdf>>. Luettu 13.6.2016.

Eteläpelto, Anneli – Collin, Kaija – Saarinen, Jaana (toim.) 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 141–142.

European Commission 2008. Social Inclusion and Social Protection in Albania. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Verkkodokumentti. <ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4446&langId=en>. Luettu 27.6.2016.

Fadjukoff, Päivi 2010. Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena.

Teoksessa Metsäpelto, Riitta-Leena – Feldt, Taru (toim.): Meitä on moneksi. Jyväskylä: PS-kustannus. 179–194.

Halme, Nina – Vuorisalmi, Merja – Perälä, Marja-Leena 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Raportti 4/2014. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 59.

Hautala, Päivi-Maria – Honkanen, Eija (toim.) 2012. Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu. 6–14.

Hautala, Tiina – Hämäläinen, Tuula – Mäkelä, Leila – Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita.

Horelli, Liisa – Haikkola, Lotta – Sotkasiira, Tiina 2007. Osallistuminen nuorisotyön lähestymistapana. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 217–235.

Hyväri, Susanna – Nylund, Marianne 2010. Yhteisöllisiä työmenetelmiä syrjäytymisen voittamisessa. Teoksessa Laine, Terhi – Hyväri, Susanna – Vuokila-Oikonen, Päivi (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla.. Helsinki: Tammi. 29–48.

Hämäläinen, Juha – Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: WSOY.

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopisto. Opetusjulkaisuja 1/1999. Liite 1 – Sosiaalipedagogiikan peruskäsitteitä.

Järventie, Irmeli 2000. Lasten syrjäytyminen – laiminlyöty alue tutkimuksessa ja politiikassa. Teoksessa Heikkilä, Matti – Karjalainen, Jouko (toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus. 137.

Järventie, Irmeli 2001. Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa Järventie, Irmeli – Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY. 109–128.

Karjalainen, Erkki – Valta, Raija 2000. Balkan kolkuttaa Euroopan omaatuntoa. Helsinki: Gummerus.

Karppinen, Seija – Ruukonen, Inkeri – Uuskylä, Kari 2008. Esipuhe. Teoksessa Karppinen, Seija – Ruukonen, Inkeri – Uuskylä, Kari (toim.): Nuoret ja taide – ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla. Kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 7–14.

Karppinen, Seija 2008. Innostamisen pedagogiikkaa käsityössä ja taiteissa. Teoksessa Karppinen, Seija – Ruukonen, Inkeri – Uuskylä, Kari (toim.): Nuoret ja taide – ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla. Kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 101–111.

Kopakkala, Aku 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2007. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen keyksessä. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (toim.): Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 73 ja Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 201–228.

Kurki, Leena 2008. Innostava matkailu. Sosiokulttuurinen innostaminen ja vapaa-aika. Helsinki: Finn Lectura.

Kuukasjärvi, Anja 2011. Draama – Tapa oppia itsestä, toisesta, taiteesta ja elämästä. Teoksessa Kuukasjärvi, Anja – Linnossuo, Outi – Sutinen, Jussi (toim.): Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turun Ammattikorkeakoulu. 61–79.

Känkänen, Päivi 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Tutkimus. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Känkänen, Päivi 2015. Taidelähtöiset menetelmät. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat>. Luettu 25.9.2016.

Kärkkäinen, Raili 2008. Nuoreksi kasvava ja kuvataide. Teoksessa Karppinen, Seija – Ruokonen, Inkeri – Uuskylä, Kari (toim.): Nuoret ja taide – ilolla ja innolla, uhmalla ja uholla. Kirjoituksia murrosikäisten taito- ja taidekasvatuksesta. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 84–100.

Laine, Terhi – Hyväri, Susanna – Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010. Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa (toim.): Laine, Terhi – Hyväri, Susanna – Vuokila-Oikkonen, Päivi. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi. 9–28.

Levine Madori, Linda 2010. Therapeutic Thematic Arts Programming -menetelmä ikääntyneiden aikuisten hoidossa ja kuntoutuksessa. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Lieppinen, Merja 2011. Eheyttävä taideterapia – Healing Art Therapy. Taideterapian oppikirja. Tampere: Mediapinta.

Mahlakaarto, Salme 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylän yliopisto.

Mantere, Meri-Helga 1995. Iloa ja eheyttä kuvailmaisusta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Kaivolla – Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Gummerus. 53–58.

Mantere, Meri-Helga 2007. Taideterapia ja ryhmät. Teoksessa Rankanen, Mimmu – Hentinen, Hanna – Mantere, Meri-Helga (toim.): Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim. 177–185.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Niemi, Juha 2007. Puuttuva lenkki: Nuorisokasvatus tieteen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehiksenä. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (toim.): Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 30–63.

Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko 2007. Nuorisokasvatuksen teorian kohde ja konteksti. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (toim.): Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 8–28.

Ronkainen, Suvi 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tarkiainen, Leena – Salomäki, Jukka 2005. Toiminnalliset menetelmät uupuneiden kuntoutuksessa. Teoksessa Janhunen, Tarja – Sura, Sirkka (toim.): Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Tampere: Resurssi. 124–136.

Taskinen, Sirpa 2001. Mitä tarkoitetaan lasten ja nuorten syrjäytymisellä? Teoksessa Taskinen, Sirpa (toim.): ”Huono ennuste” – Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 4–14.

Tuulari, Jyrki 2000. Kirjoittamisesta itseilmaisun välineenä. Teoksessa Heikkilä, Tuula – Paloheimo, Leena – Taipale, Ilkka (toim.): Mieli ja taide. Helsinki: Mielenterveyden Keskusliitto Ry. 29–30.

UNICEF 2015. Annual Report Albania. Verkkodokumentti.

<www.unicef.org/about/annualreport/files/Albania_2015_COAR.pdf>. Luettu 8.5.2016.

Vilka, Hanna – Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Annettu New Yorkissa 20.11.1989.

Suomen tasavallan presidentti on ratifioinut yleissopimuksen 31.5.1991.

